

Svenska kyrkans diakonisyn – ett uttryck för luthersk identitet?

En kritisk studie av Svenska kyrkans diakonisyn och dess relation till luthersk identitet.

Teologiska institutionen
Master i teologi och religionsvetenskap
Masteruppsats
30 poäng
Systematisk teologi
Vårterminen 2023
Maria Sjöstedt
Handledare: Thomas Ekstrand

UPPSALA
UNIVERSITET

Abstract

The purpose of this essay is to analyse how the Church of Sweden's understanding of the diaconal mission, as it emerges from the national level, relates to Lutheran identity, and critically and constructively examine the relationship using queer theological tools. The essay uses a theologically-historically conscious content-oriented ideational analysis to answer the research questions. The theoretical and methodological approach also contains comparative and queer elements.

The Church of Sweden's national documents about diaconia describes the role of the deacon as caritative, with a special focus on marginalized people. They state that all Christians are called to serve one another. Most of the Church of Sweden's understanding of diaconia is compatible with Lutheran identity, but the two contradict each other in some instances. The essay finds a stronger connection between the Church of Sweden's diaconia and the law than the gospel. The doctrine of the two regiments can be interpreted as if the church has a responsibility to protest worldly rulers if needed. The national documents support this stance.

By using queer theological tools, the essay discusses some of the power structures and discourses that become apparent in the study field. The analysis shows that the diaconate can be understood as an expression of a performative femininity. It also points out that the Church of Sweden's documents implicitly contradicts itself when discussing vulnerability. The essay states that the Church of Sweden is lacking in self-reflection about its own and society's power structures. Because of this, the Church of Sweden overlooks important dimensions of the diaconal mission. Lutheran identity is useful in the examination of hidden power structures and the understanding of the Church of Sweden's role in society, not least because of its reforming character.

Key words: Church of Sweden, diaconia, diaconate, Lutheranism, queer theology.

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1 Bakgrund	1
1.2 Syfte och frågeställningar	4
1.3 Teoretiska och metodologiska överväganden.....	5
1.4 Material.....	13
1.5 Forskningsöversikt.....	16
1.6 Disposition.....	24
2. Luthersk identitet	25
2.1 Rättfärdiggörelseläran	25
2.2 Tro och goda gärningar.....	27
2.3 Lag och evangelium.....	28
2.4 Tvåregementsläran.....	30
2.5 Sammanfattning.....	30
3. Svenska kyrkans diakonisyn	32
3.1 Hur ser materialet på diakonens roll?	32
3.2 För vem utövas diakoni enligt materialet?	35
3.3 Vilka utövar diakoni enligt materialet?	36
3.4 Varför utövas diakoni enligt materialet?	36
3.5 Hur utövas denna diakoni enligt materialet?	38
3.6 Hur porträtter materialet Svenska kyrkans välfärdsskapande roll?	39
3.7 Svenska kyrkans diakonisyner.....	40
3.8 Sammanfattning.....	41
4. Jämförande diskussion	43
4.1 Rättfärdiggörelselära och gemensam bräcklighet.....	43
4.2 Den kristna människans ansvar	44
4.3 Guds diakoni.....	45
4.4 Allmängörandet av diakoni	45
4.5 Diakonins plats i lag och evangelium.....	48
4.6 Tvåregementsläran och diakonins roll i samhället	50
4.7 Kyrkans särart.....	52
4.8 Sammanfattning.....	53
5. Kritisk analys	55
5.1 Identitetens instabilitet.....	55
5.2 Dolda maktstrukturer	56
5.3 Svenska kyrkans särart	57
5.4 Könandet av diakoni	58
5.5 Revidering av det karitativa diakonatet	61
5.6 Diakonins otydliga uppgift	62
5.7 Diakonins subjekt	63
5.8 Sammanfattning.....	66
6. Sammanfattning	67
7. Vidare studier	69
Referenslista	70

1. Inledning

1.1 Bakgrund

Omsorg om medmänniskan och skapelsen kan förstås som en naturlig del av en kristen självförståelse. Kristen teologi och andlig praktik uppfattar det som ett ideal att leva i Kristi efterföljd, vilket i mångt och mycket kan sammanfattas i omsorgen om nästan. De tio budorden utgör en annan vägvisare i den kristna församlingens strävan efter att leva rätt, och har länge fungerat som en moralisk kompass inom kristen trostradition. Exempelvis bearbetar Martin Luther, den mest framträdande profilen inom luthersk kristendom, dessa i sin lilla katekes. Utifrån budorden presenterar Luther korta reflektioner över den kristna människans ansvar gentemot Gud och medmänniskan, där respekt och kärlek har en central position (Luther, 2011). Inom svenskkyrkliga sammanhang har den kristna omsorgen om världen kommit att kallas för diakoni. I uppsatsen står denna, Svenska kyrkans diakoni, och dess självförståelse i centrum.

Exakt vad diakoni innebär har visat sig vara svårt att definiera, men att det diakonala uppdraget är en viktig del i det kristna livet är för många en självklarhet. Bland annat kan diakoni förstås som den kristna individens förhållningssätt till sin omvärld, ett arbetssätt inom kyrkans verksamheter, den kristna gemenskapens ansvar genom dopet, ett forskningsfält eller en kyrklig ordning som utgörs av vigda diakoner, det vill säga diakonatet (Svenska kyrkan, 2015, s. 8).

Inom Svenska kyrkan bär diakonen ansvaret att leda församlingens diakoni. Liksom det inte råder någon konsensus om vad diakoni är finns det delade meningar i frågan om hur diakonens uppdrag bör utformas. Som diakonkandidat i Uppsala stift har jag själv svårt att visualisera hur mitt framtida yrkesliv kan komma att se ut, och genom samtal med diakoner och präster har jag fått intrycket av att diakonämbetets identitet är relativt svag. En av anledningarna till detta kan vara det karitativa, det vill säga omsorgsinriktade, diakonatets relativt unga ålder inom den svenskkyrkliga kontexten. Genom kristendomens historia har diakonämbetet främst varit av liturgisk karaktär då diakonerna har haft till uppgift att assistera präster och biskopar i gudstjänstsammanhang (Latvus, 2008, s. 152). Ämbetet har även fungerat som ett delmoment i processen mot att bli präst.

Efter reformationen försvann diakonatet alltmer inom protestantiska kretsar, vilket troligtvis berodde på det lutherska fokuset på predikoämbetet (Edgardh, 2019, s. 176, Jensen, 2022, s. 1). När diakonatet återinträdde i Svenska kyrkan under mitten av 1800-talet var det grundat i

väckelsekristna motiv. Den väckelsekristna rörelsen har sina rötter i en europeisk reformrörelse för andlig förnyelse av kyrka och samhälle (Christiansson, 2019, s. 66). De väckelsekristna rösterna förespråkade en ”inre mission”, vilken innebar en önskan om att förändra samhället och kyrkan genom individernas omvändelse (Christiansson, 2006, s. 35). Bland dessa idéer var kopplingen mellan tro och handling avgörande och man tänkte att alla människor hade uppdraget att evangelisera bland de utsatta i samhället.

Diakonats återinträde i Svenska kyrkan skedde under en tid präglad av många samhällsförändringar. Den lutherska enhetskyrkan hade från reformationen och framåt en stor inverkan på statens ideologiska grundsyn, vilket bland annat yttrades i bilden av kvinnan som bunden till hemmet (Hammar, 1998, s. 17). Till följd av den enligt Luther av skapelsen givna rollfördelningen mellan män och kvinnor placerades kvinnan i hushållsståndet med ansvar för reproduktion och hushållning, medan mannen gavs tillträde även till den offentliga sfären. I hemmet förväntades kvinnan underordna sig mannen, då det enligt Luther var del av människans jordiska kallelsegärning att respektera sin roll i relation till överheten, som i detta fall var maken (Hammar, 1996, s. 273). Det var först nu på 1800-talet som Luthers hustavla och de könsroller om hängde samman med denna började ifrågasättas i stor utsträckning, bland annat genom kvinnors filantropiska engagemang, vilket möjliggjorde kvinnans inträde i det offentliga rummet (Hammar, 1998, s. 21).

I kristna verksamheter uttrycktes detta inträde i offentligheten bland annat i form av skapandet av diakoniinstitutioner och moderhus där diakonissor utbildades och levde tillsammans, med inspiration från tysk väckelsekristendom (Christiansson, 2019, s. 70). Införandet av dessa institutioner ifrågasatte till viss del den lutherska traditionens syn på kvinnan. Samtidigt möjliggjordes detta skifte genom att argumentera för att kvinnans moderliga egenskaper skulle gynna de diakonala ambitionerna, och bröt därmed inte helt med den sedan länge etablerade kvinnosynen. Därtill beskrevs dessa institutioner med ord som konnoterade till den privata sfären. Exempelvis kallades de för moderhus och hem, och kvinnorna som verkade i diakoniinstitutionerna hade ofta titeln moder. Ordvalen signalerade hur diakonissor förväntades agera i sitt arbete; som omhändertagande och vårdande mödrar. Diskursen minskade på så vis avståndet mellan det som uppfattades som kvinnans arena, det vill säga hemmet, och det offentliga arbetslivet.

Sedan diakoniinstitutionernas etablering i det svenska samhället har det diakonala arbetet genomgått ett flertal förändringar. Religionens roll är inte densamma idag som på 1800-talet,

vilket har lett till att Svenska kyrkan har behövt reflektera över sin relation till det omgivande samhället. Dessa reflektioner har givetvis inbegripit dess diakoni som i mångt och mycket agerar som en brygga mellan dagens sekulära välfärdssamhälle och luthersk kristendom. Diakonaten å sin sida har fått den könsneutrala ämbets titeln diakon i stället för diakon för män och diakonissa för kvinnor, och är sedan 1987 en vigningstjänst på samma villkor som präst och biskop (Christiansson Drake, 2022, s. 82). Denna förändring utgjorde en del av processen mot ett kyrkorättsligt reglerat diakonämbete och kopplade diakonaten tydligare till vigningstjänsten.

Fastän det svenskkyrkliga diakonämbetet har varit öppet för både kvinnor och män sedan en lång tid tillbaka råder en stor obalans i frågan om könsfördelning, där runt 90 procent av diakonerna och diakonassistenterna är kvinnor (Edgardh, 2019, s. 158). Innan prästämbetet nådde dagens relativt jämställda könsfördelning och män utgjorde majoriteten av prästtjänsterna diskuterades situationen som ett stort jämställdhetsproblem. Denna diskussion har ingen motsvarighet i den kristna diskursen om diakonaten. I ljuset av att diakoni rör omsorg om medmänniskan och andra mjuka värden som traditionellt sett kopplas till kvinnor kan man fråga sig hur mycket som faktiskt hänt i synen på diakonen sedan diakoniinstitutionerna bildades och vad detta säger om samhällets, men kanske främst Svenska kyrkans, förståelse för kön och genus. Än idag tycks samhället koppla vissa egenskaper till män respektive kvinnor, vilket bland annat yttrar sig i karriärval och omgivningens diskussioner om dem. Svenska kyrkans diakonat kan ses som både symtom på och upprätthållare av en traditionell, omsorgs betonad kvinnoroll. Diakoni berör även en mängd andra maktstrukturer utöver samhällets förväntningar på kön, så som normer kring etnicitet, ålder och socioekonomisk status, vilka kommer till uttryck både direkt och indirekt. Dessa maktstrukturer anas exempelvis i hur man förstår relationen mellan de som tar del av Svenska kyrkans diakonala insatser och de som utför detta arbete.

Redogörelsen ovan har, utöver att ge en kort historisk tillbakablick, visat på en liten del av de många utmaningar och möjligheter som går att koppla till diakonins och diakonats identitet. Denna studie kommer att granska det diakonala uppdraget utifrån hur Svenska kyrkan själv beskriver det, samt undersöka hur det relaterar till luthersk teologi, för att på så vis bidra till den diakonala diskursen. Genom kritiska och konstruktiva queerteologiska element är förhoppningen att arbetet leder fram till nya insikter gällande Svenska kyrkans diakonisyn och dess relation till luthersk identitet, samt de maktstrukturer som spelar roll i formandet av dessa.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med uppsatsen är att analysera hur Svenska kyrkans förståelse för det diakonala uppdraget, som det framträder från nationell nivå, relaterar till luthersk identitet, för att sedan kritiskt och konstruktivt granska relationen med hjälp av queerteologiska redskap. Detta görs med förhoppningen att bidra till den diakonala diskursen samt undersöka hur Svenska kyrkans diakonisyn kan problematiseras och utvecklas.

För att uppnå syftet utgår uppsatsen från följande frågeställningar:

1. Vilken diakonisyn eller vilka diakonisyner framträder i de dokument Svenska kyrkan gett ut från nationell nivå?
2. Hur förhåller sig denna diakonisyn eller dessa diakonisyner till luthersk identitet?
3. Hur kan denna relation mellan Svenska kyrkans diakonisyn och luthersk identitet problematiseras och eventuellt utvecklas med hjälp av några queerteologiska redskap?

1.3 Teoretiska och metodologiska överväganden

Kommande avsnitt avser redogöra för de teoretiska och metodologiska överväganden som gjorts under arbetets gång. Presentationen är uppdelad efter uppsatsens fyra metodologiska moment; forandet av en rimlig förståelse för luthersk identitet, tolkningen av Svenska kyrkans diakonisyn, jämförelsen dem emellan och slutligen den queerteologiska analysen av relationen mellan Svenska kyrkans diakonisyn och luthersk identitet.

Uppsatsens övergripande tillvägagångssätt går att beskriva som en teologihistoriskt medveten innehållslig idéanalys med inslag av komparativa och kritiska moment.

1.3.1 Luthersk identitet

Det första momentet i uppsatsen går ut på att i ett bakgrundkapitel forma en rimlig förståelse för luthersk identitet. Det som presenteras i bakgrunden kommer sedan fungera som en referenspunkt som Svenska kyrkans diakonisyn sätts i relation till i en efterföljande del av arbetet.

Det går att förstå luthersk identitet på ett flertal sätt, men denna uppsats tar avstamp ur Thomas Ekstrands presentation av två analytiska verktyg som representerar två respektive sätt att förstå luthersk identitet. I ”The Construction of Lutheran Identity in Church of Sweden” (2012) typologiserar Ekstrand två framträdande identitetsförståelser som yttrar sig hos svenskkyrkliga präster. Ekstrand använder sig av van der Vens sätt att analysera kyrkors självförståelse, där denna delas upp i kyrkans grundval och dess identitet. Kyrkans grundval kan förstås som den konfessionella tradition som kyrkan kopplar samman med sig själv. Utifrån detta konstaterar Ekstrand att grundvalen för Svenska kyrkan bör förstås som evangelisk-luthersk (s. 252). Kyrkans identitet anknyter i stället till dess kontext, bekännelse, vision och uppdrag (s. 251).

I granskningen av hur luthersk identitet framträder i det svenskkyrkliga materialet finner Ekstrand två tolkningsvägar. Den första tolkningsvägen kallar Ekstrand för *semper reformanda* (2012, s. 256). Denna tolkning förstår Svenska kyrkan som luthersk då den ständigt förändras och reformeras. Här dras paralleller till hur reformatorerna ifrågasatte de kyrkliga auktoriteterna under sin tid och att detta utgör en kärna i luthersk identitet. Protesten i protestantismen får en central position.

Det andra spåret fokuserar på centrala teologiska tankar inom den lutherska traditionen. Det är ett konfessionellt spår som motiverar Svenska kyrkans lutherska identitet genom att dagens

teologi i vissa centrala punkter stämmer överens med den teologi som Luther och andra lutherska teologer utformade under reformationstiden. Den konfessionella linjen uttrycker ett kontinuitetskrav i form av det teologiska sakinhållet, medan den reformerande identitetens kontinuitetskrav snarare berör det teologiska förhållningssättet.

Ekstrands framställning utgör två tänkbara vägar att gå i uppsatsens försök att definiera luthersk identitet. Båda tolkningsvägarna bär på fördelar och nackdelar. Den reformerande identiteten tenderar att använda Luther för att argumentera för en kyrka som är redo att reformera sig själv för att vara relevant i dagens kontext (Ekstrand, 2012, s. 261). Detta riskerar att överdriva vissa egenskaper i Luthers teologiska förståelse, så som att ett kritiskt förhållningssätt var utgångspunkten i Luthers resonemang. Kritik stod inte i centrum för Luthers teologi. Snarare vilade hans kritik på den konservativa uppfattningen att hans tid hade frångått den sanna kristna tro som kyrkan i hans mening ständigt bör återkomma till. Den konfessionella typen riskerar i stället att uppmärksamma endast vissa egenskaper i luthersk teologi och därtill presentera dessa på ett alltför ensidigt sätt (s. 260).

Bakgrundskapitlets redogörelse för luthersk identitet kommer utgå från den konfessionella tolkningen. Tolkningen är passande för uppsatsens syfte då det är viktigt att framställningen har tydliga kopplingar till den lutherska traditionens rötter. Annars riskerar framställningen att urholkas, vilket en extrem variant av *semper reformanda* kan leda till. I artikeln ”Luthersk teologi idag” (2007) förklarar Ekstrand vad han menar utgör det som går att likna vid den konfessionella tolkningstraditionen:

En trostolkning är autentiskt luthersk om och endast om några av dess centrala föreställningar anknyter till föreställningar som kan beläggas som centrala föreställningar i trostolkningen hos åtminstone någon av den lutherska reformationens förgrundsgestalter och betraktades som centralt även för dem.
(Ekstrand, 2007, s. 37)

Svenska kyrkans lutherska identitet kommer baserat på citatet förklaras i termer av olika centrala läror inom den lutherska tolkningstraditionen. Hur valet av läror gått till redogörs för i bakgrundkapitlet.

Att uppfatta några centrala tankar från Luthers och andra lutherska teologers framställningar som lutherska identitetsmarkörer kan vidare motiveras med den formulering om reformationstidens bekännelseskrifter som går att finna i *Kyrkoordning för Svenska kyrkan* (2023):

Bekännelseskriterierna från reformationstiden är vägledande vittnesbörd om hur tron utlades som svar på den tidens frågeställningar. Kyrkans lära formuleras genom den teologiska reflektionen över vad tron och bekännelsen innebär. Det är en uppgift för enskilda kristna och kyrkan att i varje tid på nytt leva sig in i trons djup och klargöra dess innebörd. (2023, s. 6)

Från citatet går det att utläsa att reformationstidens läror ska tolkas som vägledande snarare än som regler för hur Svenska kyrkan bör förstå sin tro, bekännelse och lära. Det råder svängrum för kristna att uttolka vad som är mest centralt och relevant utifrån den egna kontexten, och detta svängrum avses tas vara på i arbetet.

Valet av tolkningsväg betyder inte att den reformerande identitetstolkningen på något sätt bör förkastas eller inte är relevant i uppsatsen. Tvärtom är det reformerande särdraget inom luthersk tradition ett verktyg som kan öppna upp för en konstruktiv kritik, utan att detta behöver uppfattas som traditionsfrånvänt. Att den lutherska kyrkan bör förstå sig själv som under ständig reformation är av nytta i en nutida förståelse för Svenska kyrkans lutherska arv, vilket bland annat kommer visas i den efterföljande forskningsöversikten. Detta konstruktiva sätt att förstå Svenska kyrkans identitet går hand i hand med ett queert perspektiv och kommer därför användas i de delar av arbetet som avser att med queerteologiska redskap kritiskt och konstruktivt granska relationen mellan Svenska kyrkans diakoni och luthersk identitet.

1.3.2 Teologihistoria

Ekstrand skriver att teologihistorisk forskning intresserar sig för den historiska textens förmåga att ingå i ett samtal som syftar till att bidra till vår tids konstruktiva teologiska och filosofiska diskussion (2018, s. 92). Den historiska kontext inom vilken den granskade texten skrevs står inte i centrum för tillvägagångssättet, men kunskapen om denna utgör en viktig förutsättning för att kunna arbeta konstruktivt med materialet. Då studiens sökande efter luthersk identitet främst vilar på en konfessionell identitetsförståelse bör det metodologiska utförandet av detta utgöras av ett teologihistoriskt moment.

För att få grepp om vad i de lutherska texterna som är relevant för studiens syfte kommer redogörelsen för de utvalda centrala lärorerna använda den teologihistoriska tolkningsmetoden teorigestaltning utifrån Ekstrands beskrivning av denna. Teorigestaltning handlar om att formulera en teologisk ståndpunkt tydligare och mer systematiskt än upphovspersonens redogörelser (Ekstrand, 2018, s. 95). Detta innebär inte en total rekonstruktion av underlaget utan avser snarare att förtydliga en ostrukturerad framställning, med syfte att skapa en inre

harmoni. Detta angreppssätt är vanligt och ofta nödvändigt inom lutherforskningen då materialet består av delar som ibland motsäger varandra. Utmaningen i tolkningsarbetet blir att systematisera materialet utan att det blir en oreflekterad upprepning av tidigare lutherforskning.

1.3.3 Diakonisyn och innehållslig idéanalys

Efter redogörelsen för luthersk identitet kommer Svenska kyrkans förståelse för det diakonala uppdraget, det vill säga dess diakonisyn, granskas. Bilden av diakoni skiftar beroende på bland annat konfessionell, organisatorisk och historisk kontext, samt vem utföraren är och inom vilket sammanhang arbetet utförs. Det finns alltså inte en sann, fullkomlig diakonisyn, i stället kan bilden av diakoni vara högst varierande.

En diakonisyn innehåller uppfattningar om av vem, för vem, hur och varför diakoni utförs, och definieras i sammanhanget som en uppfattning om kyrkans välfärdsskapande ansvarstagande i samhället, som Svenska kyrkan anser att alla kristna är kallade till genom dopet och som leds av församlingarnas diakoner.

Sökandet efter den diakonisyn eller de diakonisyner som framkommer hos Svenska kyrkan kommer utföras inom ramen för en innehållslig idéanalys av material utgivet av Svenska kyrkan på nationell nivå. Syftet med momentet är att beskriva och klargöra innehållet i materialet och rekonstruera dessa så idéerna blir tydliga (Grenholm, 2006, s. 213). Ett antal analysfrågor kommer ställas till materialet för att underlätta granskningen. Frågorna bygger på grundkomponenterna för och definitionen av begreppet diakonisyn och lyder som följer:

- Hur ser materialet på diakonens roll?
- För vem utövas diakoni enligt materialet?
- Vilka utövar diakoni enligt materialet?
- Varför utövas diakoni enligt materialet?
- Hur utövas denna diakoni enligt materialet?
- Hur porträtterar materialet Svenska kyrkans välfärdsskapande roll?

Den innehållsliga idéanalysen kommer beskriva hur Svenska kyrkans nationella dokument direkt och indirekt besvarar respektive analysfråga, och syftar på så vis till att redogöra för Svenska kyrkans diakonisyn.

1.3.4 Komparativ analys

Efter de två tidigare nämnda momenten följer en komparativ analys där Svenska kyrkans diakonisyn sätts i relation till luthersk identitet för att söka finna likheter och skillnader dem emellan, vilket även kommer visa hur mycket och på vilket sätt den lutherska traditionen kommer till uttryck i Svenska kyrkans diakonisyn. Jämförelsen kommer baseras på de teman som kommer till uttryck i respektive område.

1.3.5 Queerteologi

Slutligen kommer Svenska kyrkans mer eller mindre lutherska diakonisyn analyseras på ett kritiskt och konstruktivt sätt med hjälp av några queerteologiska redskap. Queerforskningen söker rikta blicken från det avvikande till det normala och hur bilden av det normala uppstår, fungerar, upprätthålls och ifrågasätts (Ambjörnsson, 2006, s. 36). Historiskt sett har denna forskning främst fokuserat på frågor om sexualitet och kön, men här kommer det queera perspektivet beröras utifrån en teologisk tolkningsram.

Patrick Cheng skriver i boken *Radical love: an introduction to queer theology* att queerbegreppet kan förstås på tre olika sätt: som ett paraplybegrepp som refererar till individer som inte identifierar sig utifrån normativa sexualitets- eller könsidentiteter, som en handling som bejakar överskridande och ifrågasättande av rådande normer rörande sexualitet och genus, eller som en akademisk disciplin som syftar till utsuddande eller dekonstruerande av socialt konstruerade kategoriseringar av genusidentitet och sexualitet (2011, s. 3–6).

Utifrån de tre sätten att förstå queerbegreppet samt definitionen av teologi som talandet om Gud formulerar Cheng tre förklaringar av queerteologi (2011, s. 9). Queerteologi kan definieras som queerpersoners talande om Gud, det vill säga teologi utfört av queera personer. Vidare kan queerteologi definieras som talandet om Gud på ett självmedvetet gränsöverskridande sätt, främst sett till samhällets normer om sexualitet och genus. I denna mening är queer en teologisk metod som söker lyfta tystade röster eller gömda perspektiv. Slutligen menar Cheng att queerteologi kan definieras som ett sätt att göra teologi på som är rotat i queerteori och som utmanar och dekonstruerar binära identitetskategorier inom samhällets sexualitets- och genusförståelse. Utifrån denna förståelse uppmanar queerteologi till ett upphävande av inte endast köns- och sexualitetskategorier utan även mer fundamentala gränser så som liv, död, transcendent och mänskligt (s. 10).

Laurel C. Schneider och Carolyn Roncolato bygger vidare på Chengs tredje förklaring och hävdar att queerteologi baserat på denna definition utgår från tanken att kön och sexualitet inte är stabila kategorier, för att därefter konstatera att detta måste innebära att inga doktriner, verklighetsuppfattningar eller berättelser är det (2012, s. 7). När detta är fastställt kan teologin sedan gå vidare till att undersöka det queera i exempelvis det transcendent. Denna förståelse för queerteologi öppnar upp för inkorporerandet av andra maktstrukturer och gränsöverskridande handlingar i analysen, vilket möjliggör ett intersektionellt perspektiv där olika maktstrukturer förstås som intra-agerande krafter i konstruerandet av socialt skapade kategorier (s. 8). Chengs (2011) tredje förståelse för queerteologi passar väl in i uppsatsens syfte och kommer därför användas i den kritiska analysen av hur Svenska kyrkans diakoni förhåller sig till luthersk identitet.

En teolog som arbetar utifrån denna förståelse för queerteologi är Marie E. Lowe, som menar att queerteologi är nära sammanbundet med queerteori och dess poststrukturella ursprung (2009, s. 52). Lowe lyfter sex teoretiska utgångspunkter eller påståenden inom queerteori som hon menar har influerat queerteologin; metodologisk dekonstruktion, tankarna att all mening är konstruerad, att genus är performativt, att identitet är instabilt, samt påståendena att individen konstitueras av diskurser och i denna process underkastas av maktstrukturer. Dessa teoretiska utgångspunkter kommer användas som diskussionsredskap i den kommande kritiska analysen, och förklaras därför närmare i följande stycken. Redogörelsen vilar på Lowes tankar, men några fördjupande tillägg från relevanta queera tänkare tillkommer.

Queerteori undersöker diskontinuiteter, dekonstruerar anspråk om mening och sanning, samt analyserar hur kunskap och identitet formas (Lowe, 2009, s. 52). Idéer om kunskap, personlighet och sexualitet dekonstrueras för att undersöka hur en idé eller ett kunskapsanspråk formas, samt vilka personer eller grupper som drar nytta av dem. På detta sätt får metoderna även syn på vilka som kontrolleras av de mönster som uppmärksammas. Därtill avvisar dekonstruktion dualistiskt och dikotomt tänkande då binära konstruktioner alltid innehåller ett värderande moment.

I förståelsen för mening inspireras queerteorin av poststrukturalismen och hävdar att mening konstrueras av relationella skillnader ting emellan, vilket innebär att det inte finns någon allomfattande sanning eller evig idealversion av dessa (Lowe, 2009, s. 52). Ur detta följer bland annat att genus inte ses som något av naturen givet, eller evigt bestående. I stället förstås genus som något formbart som skapas och upprätthålls genom människors agerande.

Judith Butler är tongivande i den queera diskussionen om kön och genus. Butler förstår genus som ett obligatoriskt handlande eftersom diverse avvikelser från könsnormen riskerar att följas av utstötning och våld. Hon kallar detta för att genus är performativt. Detta innebär att genus konstituerar subjektet som det uttrycker (Butler, 2005, s. 77). Genus är alltså en slags imitation som inte har något original, det finns ingen genusedentitet bakom genusuttrycken (s. 72). I denna mening är genus inte ett substantiv utan ett verb, något som skapas och formas.

Nästa teoretiska utgångspunkt som är av stor betydelse inom queerteorin är diskursbegreppet. Begreppet har sitt ursprung i Foucaults analys av olika diskursers sätt att producera och kontrollera subjekt (Lowe, 2009, s. 53). Språkets koppling till sociala och historiska faktorer gör att vårt sätt att kommunicera påverkas av samhällets maktrelationer. Foucault menar att detta medför ett utestängningssystem där diskurser skapar en typ av falsk konstruerad sanning (Foucault, 2008, s. 11). Inom queerteorin analyseras diskurser för att undersöka hur de genererar ibland motsägande regler, premierar och straffar individer.

Lowe skriver, med stöd från Foucault, att diskurser, språk och materiella förhållanden skapar subjekt och upplevelsen av en identitet (2009, s. 53). I sitt resonemang använder Lowe det engelska ordet *subjection* som i brist på bättre alternativ på svenska kan översättas till underkastelse. Begreppet syftar i sammanhanget till att förklara hur individer blir ett subjekt, formar en identitet och positioneras inom diskurser. Detta sker exempelvis genom att individen underkastar sig makten. Det individuella subjektet kan dock även stärka sin identitet genom att göra motstånd mot kraftfulla diskurser i den subjektskapande processen.

Underkastelsebegreppet handlar om maktens många riktningar och pekar på att relationer existerar inom ett nät av maktrelationer (s. 54). Makt är dynamiskt i bemärkelsen att maktbalansen skiftar beroende på subjektens relationer och påverkar individ och grupp på olika, ibland motsägande sätt.

Dessa queerteologiska element kommer användas i analysen av Svenska kyrkans diakonisyn och dess relation till luthersk identitet. Det metodologiska ramverket för detta moment är medvetet öppnare än de tidigare. Till skillnad från den innehållsliga idéanalysen kommer inte den kritiska analysen baseras på färdigformulerade frågor. I stället är det de queerteologiska elementen och de tidigare delmomentens resultat som kommer utgöra grunden för vad som diskuteras och på vilket sätt. Samtliga redskap syftar till att peka på infallsvinklar i kritiken som annars skulle vara svåra att komma i kontakt med. Förhoppningen är att perspektivet på olika sätt kan bearbeta de problem, likheter och motsättningar som framkommer i den

jämförande analysen. Den queera utgångspunkten att all mening är konstruerad kommer användas för att belysa att de strukturer som framträder i granskningen går att ifrågasätta. Förståelsen för identiteten som instabil kommer möjliggöra att analysen även får en konstruktiv aspekt. Queerteologins dekonstruktiva ansats utgör grunden för detta och förväntas uppmärksamma de inom området rådande maktstrukturerna och diskurserna.

1.4 Material

Följande avsnitt syftar till att redogöra för uppsatsens material. Materialet går att dela upp i två övergripande kategorier; de texter som berör luthersk identitet och de texter som berör Svenska kyrkans diakonisyn.

1.4.1 Luthersk identitet

Redogörelsen för luthersk identitet grundas i Svenska kyrkans bekännelsetexter och Luthers egna verk. Dessa källor ger direktkontakt med den lutherska teologins historiska och konfessionella grund. Samtliga bidrar med svar i sökandet efter luthersk tro, bekännelse och lära. Bekännelsetexterna är traditionellt sett ett välanvänt underlag i granskandet av luthersk identitet och har därför en självklar plats i materialet. Texterna skrivna av Luther är valda utifrån deras relevans i frågor rörande diakoni samt den kristna individens och kyrkans ansvar i världen. Då originalutgåvorna av Luthers texter är skrivna på tyska utgörs materialet av svenska eller engelska översättningar av dem. De titlar som refereras till i materialpresentationen är därför inte verkens originaltitlar. Arbetets primärkällor i frågan om luthersk identitet består av *Konkordieformeln* (1985), samt Luthers verk *Om en kristen människans frihet* (1916), *A Treatise on Good Works* (2009) och *Temporal authority: to what extent it should be obeyed* (1962).

Därtill kommer Kirsi Stjernas bok *Lutheran Theology – a Grammar of Faith* (2021) användas som sekundärlitteratur. Stjernas bidrag är en lärobok som genom att granska inflytelserika källor inom luthersk identitet undersöker den lutherska traditionen i utvecklandet av ett teologiskt språk som resonerar med luthersk nutida teologi. Boken kommer användas i tolkningen av källornas budskap samt fungera som en vägledare i avvägningen rörande vad i texterna som är relevant och inte i dagens kontext.

1.4.2 Svenska kyrkans diakonisyn

Uppsatsens material rörande Svenska kyrkans diakonisyn utgörs bland annat av två biskopsbrev; *Kallad till diakon och präst i Svenska kyrkan* (Svenska kyrkan, 2014) och *Ett biskopsbrev om diakoni* (Svenska kyrkan, 2015). Biskopsbrev är en form av dokument författade av Svenska kyrkans biskopar som behandlar Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära utifrån olika, enligt biskoparna, viktiga frågor. De är tänkta att fungera som stöd och inspiration för församlingar och dess anställda, samt nå ut med information om det berörda ämnet till allmänheten. Biskopsbrevet *Kallad till diakon och präst i Svenska kyrkan* redogör

för två av Svenska kyrkans kallelsetjänster; präst och diakon. I brevet beskriver biskoparna de två uppdragens uppgifter och funktion, varefter brevet diskuterar deras respektive vigningsslöften, samt de antagningskriterier och den antagningsprocess som leder fram till vigning. Uppsatsen kommer främst fokusera på de delar av brevet som berör diakonatet och diakoni. Biskopsbrevet *Ett biskopsbrev om diakoni* beskriver Svenska kyrkans förståelse för diakoni och dess roll i världen, samt diakonens roll i Svenska kyrkan.

Därtill används *Kyrkoordning för Svenska kyrkan* (2023) och den vigningsordning som går att finna i *Den svenska kyrkohandboken* (Svenska kyrkan, 1988) som material. Genom 1987 års kyrkohandbok infördes en gemensam ordning för vigning av präster och diakoner inom Svenska kyrkan. Det är dessa vigningshandlingar som är aktuella idag då den nya handbok som togs i bruk 2018 ännu inte innehåller den del där vigning av präst och diakon berörs. Kyrkoordningen är Svenska kyrkans regelverk, vilket anställda och förtroendevalda måste förhålla sig till när de utför sina uppdrag. I vigningsordningen återfinns de löften som diakonen uttalar inför att denne blir sänd ut i arbete.

Att dokument från nationell nivå får representera Svenska kyrkans diakonisyn beror bland annat på de syften som ligger bakom dokumenten. *Kallad till diakon och präst i Svenska kyrkan* (2014) och vigningsordningen syftar till att spegla hur diakonens identitet och arbete förväntas se ut i svenskkyrklig kontext. *Ett biskopsbrev om diakoni* (2015) syftar till att ge en bakgrund till Svenska kyrkans diakoni och förklara hur diakonin ser ut i organisationens olika sammanhang, med utgångspunkten att diakoni är en självklar del av Svenska kyrkans liv. Detta för att möjliggöra samtal om diakonins betydelse och utvecklingsmöjligheter. Svenska kyrkans kyrkoordning sätter de regelmässiga ramarna för diakonin.

Det är dock svårt att bevisa att den diakonisyn som beskrivs i de valda dokumenten är representativ för hur det diakonala uppdraget uttrycks i praktiken inom Svenska kyrkans olika verksamheter. Det finns stora skiftningar både mellan och inom församlingar sett till hur diakonin bedrivs och hur man förstår den. Samtidigt finns det belägg för att materialet bör uppfattas som verklighetsförankrat i presentationen av svenskkyrklig diakoni. Svenska kyrkans biskopar, som författat de två biskopsbreven, är de främsta företrädarna för sina respektive stift, och kyrkomötet som fastställt *Den svenska kyrkohandboken* (1988) är Svenska kyrkans högsta beslutande organ. Kyrkoordningen är Svenska kyrkans regelverk. Givetvis har samtliga instanser inflytande över organisationen.

När dessa fyra dokument valdes som underlag i sökandet efter Svenska kyrkans diakonisyn valdes samtidigt andra dokument bort. Det finns en mängd material som relaterar till Svenska kyrkans diakoni så som motioner till kyrkomötet och olika församlingsinstruktioners redogörelser för det diakonala uppdraget. Dessa har dock inte samma representativa funktion som det material som getts ut från nationell nivå, vilka fungerar som pastoral vägledning och inspiration för församlingar och kyrkoaktiva i hela Sverige.

1.5 Forskningsöversikt

Följande avsnitt avser presentera forskning som är relevant för uppsatsens syfte och frågeställningar. Översikten utgör ett informationsunderlag som studiens resultat och analys kan ställas i relation till, men syftar främst till att positionera uppsatsen inom sitt forskningsfält. Då studien rör sig inom spänningsfältet mellan diakonins teologi, luthersk tradition och queerteologi är det av intresse att undersöka forskningsläget för dessa tre ämnen samt huruvida de relateras till varandra inom forskningen.

De delar av översikten som relaterar till diakonins teologi och luthersk identitet berör främst svensk forskning, men lyfter även in studier från andra nordiska länder. Denna avgränsning motiveras på två sätt. För det första finns ett historiskt konfessionellt motiv bakom avgränsningen. Gränsdragningen mellan de nordiska länderna har skiftat genom historien vilket utgör ett bevis på ett nära släktskap dem emellan historiskt sett. Därtill ledde reformationen till att samtliga länders kyrkor blev statliga institutioner ledda av en världslig makt. De delar därför inte endast ett lutherskt arv utan verkar även inom en liknande politisk kontext. Detta, landets konfessionella historia, kan enligt forskning ha en koppling till utformningen av en stats välfärdsmodell (Kahl, 2005). Detta leder vidare till det andra, nutida motivet till avgränsningen, nämligen att de nordiska länderna har liknande välfärdsmodeller. Ett lands välfärdsmodell påverkar hur den diakonala uppgiften tolkas då diakonin rör sig i mötet mellan kyrkans och statens delade välfärdsansvar. Välfärdssystemens inverkan på ämnesområdet är anledningen till att exempelvis Tyskland, ett kristet land med många protestanter och som producerar en stor mängd forskning inom det diakonivetenskapliga området, inte kommer redogöras för i översikten.

Forskningsöversikten kommer därtill inte granska forskning som berör den ekumeniska ämbetsdebatten. Ämnet är en av de mer brännande frågorna i de diskussioner som förs kring den världsvida kyrkans enighet. Synen på ämbetet, inte minst det diakonala, är relevant i uppsatsens diskussion, men eftersom studien utgår från diakonens givna plats i Svenska kyrkans ämbetsförståelse står inte diskussioner som ifrågasätter detta i fokus för studien. För forskning som närmare berör denna debatt, se exempelvis Eckerdal (2017).

Queerteologi är ett snabbt växande forskningsområde som trots sin unga ålder innehåller en stor mängd intressant forskning. Ändå är mängden bidrag till forskningsöversikten från det queerteologiska området medvetet färre än de studier som fokuserar på diakoni respektive luthersk identitet. Detta beror på att urvalet har avgränsats till studier som behandlar

queerteologi på liknande sätt som uppsatsen. Därutöver har avgränsningen vägt in forskningsbidragens relevans för uppsatsens övergripande ämne, luthersk identitet och diakoni. Urvalet inom detta område kommer inte, så som i delarna rörande diakoni och luthersk identitet, endast utgå från nordisk forskning. Detta beror på att queerteologi i detta arbete främst är intressant ur en teoretisk och metodologisk synpunkt. På grund av detta är den samhällsliga kontexten inte av lika stort värde i avgörandet av vilken forskning som är relevant och inte.

1.5.1 Diakoniforskning och diakonins teologi

Antologin *Diakoni, tolkning, historik, praktik* (Hansson & Blennberger, 2019) berör diakoni utifrån både teologiska och samhällsvetenskapliga områden. I kapitlet *Diakoni – teologisk reflexion* redogör Mats Hansson för ett systematiskt sätt att förstå diakoni och lyfter bland annat ett skapelse-teologiskt perspektiv som motiverar diakoni genom att förstå det som ett medmänskligt ansvar (s. 48). Det skapelse-teologiska motivet går att finna i många lutherska bidrag till förståelsen för diakoni. Artikeln ”The Distinctiveness of Diaconia and the Post-Secular Condition: Gustav Wingren revisited” (2019), där Tron Fagermoen analyserar Wingrens teologi om diakoni i relation till postsekulär kritik mot tvåregementsläran, är ett exempel på detta.

Den norska bokserien *Diakonia* består av tre antologier som redigerats av Stephanie Dietrich, Kari Karsrud Korslien, Kjell Nordstokke och Knud Jørgensen. Den första boken *Diakonia as Christian Social Practice - An Introduction* (2014) presenterar diakoni som ett akademiskt ämne med rötter både inom det teologiska och det samhällsvetenskapliga området. *Diakonia in a Gender Perspective* (2016) har samma interdisciplinära ansats och diskuterar genusfrågan utifrån teologiska, såväl som samhällsvetenskapliga och ecklesiologiska perspektiv. Den tredje och sista volymen bygger vidare på de tidigare bidragens ecklesiologiska och ekumeniska diakoniförståelse och förespråkar en bild av kyrkan som aktiv i arbetet för jämlikhet i hela världen.

Ovan nämnda verk ger insyn i hur man på varierande sätt kan motivera diakonin med hjälp av olika teologiska ramverk. Dessa perspektiv kan ge riktning i sökandet efter vilka motiv som de nationella styrdokumentet för Svenska kyrkans diakoni ger uttryck för både implicit och explicit.

I boken *Liberating Diaconia* (2011) hävdar Kjell Nordstokke att utformandet av diakonins teologi bör bestå av tre delar, vilka bygger på samma interdisciplinära kyrkoförståelse som han lyfter i *Diakonia*-projektet. Dessa menar han är diakonins sociala omgivning och kontext, dess ecklesiologi där diakonin förstås som en väsentlig del av att vara kyrka, samt en beståndsdel som berör diakonins praxis (s. 16). Att föra samman dessa delar implicerar en sammankoppling av kunskap om teologi och samhällsvetenskap, samt en öppen dialog mellan teori och praxis (s. 17). Med bakgrund av detta går det att förstå diakonin som utförare av en interdisciplinär diskurs som tar både sekulärt och teologiskt språk i beaktande (s. 19). Genom att sedan föra in lutherska perspektiv i diskussionen tydliggör Nordstokke att det förekommer motsägelser mellan den diakoniteologi som han utformat och den lutherska tradition som han är verksam inom (s. 25). Förståelsen för diakoni som en interdisciplinär diskurs eller ett tvärvetenskapligt forskningsområde är relevant för uppsatsen då den placeras in mötet mellan teologi och andra humanistiska ämnen.

1.5.2 Kyrkan som välfärdsagent

Projektet *Welfare and Religion in a European Perspective – A comparative study of the role of the churches as agents of welfare within the social economy* (WREP) undersöker majoritetskyrkornas roll som aktörer inom välfärdsarbete ur ett europeiskt perspektiv. Den första rapporten i projektet *Welfare and Religion in the 21st Century Europe: Volume 1. Configuring the Connection* (Bäckström, Davie, Edgardh, Pettersson) från 2010 och den efterföljande rapporten från 2011 med underrubriken *Gendered, Religious and Social Change* för samman ett flertal forskningsområden – välfärd, religion, genus och den sociala ekonomin. Detta görs med målet att finna vad som sker inom fältet för välfärd och religion i Europa under början av 2000-talet, samt diskutera vad detta säger om de förändringsprocesser som går att finna i samhället i stort.

Främst två bidrag till projektet är av särskild relevans för uppsatsen. Det första är Thomas Ekstrands kapitel "Thinking Theologically about Welfare and Religion" som syftar till att bidra med en teologisk tolkning av de europeiska majoritetskyrkornas inblandning i och syn på välfärdsproduktion (2011, s. 108). Ekstrand redogör bland annat för luthersk tradition och dess syn på ett gott samhälle samt kyrkans roll i formandet av detta. Luthersk förståelse för kyrkans offentliga roll kokas i texten ner till fyra centrala läror: synen på frälsning, kyrkan, tvåregementsläran samt förståelsen för den mänskliga naturen (s. 123–126).

En liknande diskussion går att finna i antologin *Nya möjligheter* som syftar till att diskutera Svenska kyrkans sociala roll och ansvar i samhället (Hjalmarsson, 2009). I sitt kapitel ”Evangelisk-luthersk teologi på 2000-talet” redogör Ekstrand för hur man kan förstå Svenska kyrkan som en evangelisk-luthersk folkkyrka på 2000-talet och relaterar det till diakonibegreppet och Svenska kyrkans samhällsansvar. Ekstrand diskuterar frågan systematiskt utifrån centrala läror inom luthersk tradition; rättfärdiggörelseläran, läran om lag och evangelium, tvåregementsläran samt treståndsläran och visar genom sin utläggning på den potential som ännu finns hos luthersk identitet i frågor om Svenska kyrkans ansvar i världen. Ekstrands metodologiska tillvägagångssätt liknar uppsatsens, men det undersökta materialet skiljer studierna åt. Hans arbete kan därför agera inspiration för hur denna studies resonemang kan byggas upp, samt ge riktning i frågan om vilka lutherska läror som är relevanta att använda sig av i en diskussion rörande Svenska kyrkans roll i samhället.

Det andra relevanta bidraget från WREP-projektet är Ninna Edgardhs kapitel ”A Gendered Perspective on Welfare and Religion in Europe” (2011) där hon skriver om kyrkor som könade agenter inom välfärdsarbete. Kapitlet tar fasta på projektets resultat som visar att det sociala arbetet hos de studerade kyrkorna är könat (s. 95). Fyndet utgör grunden för Edgardhs formulerande av två genustypologier inom kyrkornas sociala arbete. Dessa kallar Edgardh för en kyrka med manligt ansikte, representerad av män och associerad till manligt ledarskap och kvinnlig underordning, samt en kyrka med kvinnligt ansikte, representerad av kvinnors omsorgsarbete (s. 98). Med hjälp av queerteori menar Edgardh att det går att finna queera resurser i de båda kyrkotypologiernas teologiska traditioner (s. 104). Detta då ett queert perspektiv leder till att maktstrukturer, som exempelvis görs gällande i kyrkans två ansikten, kan destabiliseras av upplevelsen av en större gudomlig kraft. Detta skulle enligt Edgardh leda till en queer kyrka med ett mänskligt ansikte där kyrkorna kan fylla ett profetiskt uppdrag förankrat i evangeliet, i en värld där värderingar associerat till tjänande inte premieras.

Edgardh vidareutvecklar sina tankar i boken *Diakonins kyrka: teologi, kön och omsorgens utmattning* (2019) där hon granskar diakoni ur ett ekklesiologiskt och genuskritiskt perspektiv. Boken berör ämnet utifrån tre tematiker: diakoni och välfärd i Europa, Svenska kyrkan som en diakonal kyrka, samt de utmaningar och möjligheter som finns i mötet mellan diakoni, teologi och kön. Dessa områden diskuteras med syftet att undersöka hur ”diakonins kyrka” kan motiveras och utvecklas med teologiska redskap. Diakonins kyrka kan tolkas som en parallell till den tidigare benämnda queera kyrkan eller kyrkan med mänskligt ansikte.

Därtill diskuterar Edhardh den otydliga ämbetsförståelse som präglar det svenskkyrkliga diakonatet, vilken hon bland annat grundar i få direktiv från nationell nivå (s. 186).

Edgardhs forskning är av hög relevans för uppsatsen då hon genomför en genuskritisk och till viss del queerkritisk analys av dagens diakoni och stundtals även lyfter in det lutherska arvet i diskussionen. Hennes reflektioner ger en fingervisning om vilka spår som skulle kunna visa sig i den kommande analysen. Samtidigt bör inte denna studie förstås som en upprepning av Edgardhs forskning, exempelvis eftersom den syftar till att lämna större plats för luthersk tradition. Därtill bidrar uppsatsens queerteologiska vinkel med andra perspektiv än Edgardhs främsta genusvetenskapliga utgångspunkt.

1.5.3 Luthersk identitet

I ett projekt som initierats av Elisabeth Gerle och Carl-Henric Grenholm diskuterar parterna luthersk teologi och etik i ett efterkristet samhälle. Projektet syftar till att granska innehållet i centrala lutherska läror så som rättfärdiggörelse, kallelse och nåd samt hur dessa kan vidareutvecklas inom ramen för luthersk tradition. De olika böckerna kan därför utgöra exempel på hur paralleller mellan luthersk teologi och dagens samhälle kan gå till. En av de böcker som projektet gett upphov till är Carl-Henric Grenholms *Tro, moral och uddlös politik* (2014) som kritiskt granskar etiken hos Martin Luther och tre nutida lutherska teologer. Genom att peka på tvåregementsläran och luthersk traditions skarpa gränsdragning mellan lag och evangelium driver Grenholm tesen att luthersk etik saknar redskap för samhällskritik. För att stärka kristen etiks möjligheter till samhällskritik förespråkar Grenholm att kristen etik bör förankras i skapelsesteologi samt kompletteras av kristologiska och eskatologiska bidrag.

En annan bok som hör till det ovan nämnda projektet är Cecilia Nahnfeltds *Luthersk kallelse* (2016). Med hjälp av samhällsteologi och feministisk teologi diskuterar Nahnfeldt lutherska tolkningar av kallelsen i relation till livspusslet. I sin avhandling *Kallelse och kön* (2006) granskar hon liknande ämnen när hon närmar sig kallelsebegreppet med hjälp av skriftkritik för att förstå dess betydelse samt dess relation till genus, historia och specifikt Matteusevangeliet. Med inspiration från luthersk kallelselära är syftet med hennes studie att undersöka hur man kan undvika att kallelsebegreppet främjar kvinnors underordning.

I antologin *Exploring a Heritage: Evangelical Lutheran Churches in the North* undersöker forskare från de nordiska länderna hur luthersk identitet tycks forma kyrkorna i norra Europa (Eriksson, Gunner & Blåder, 2012). Boken är indelad i tre teman; respektive kyrkas mest

brännande fråga idag, situationen för kvinnor, samt på vilket sätt det lutherska arvet påverkar hur kyrkorna formar och förstår sig själva. Bokens kapitel visar på olika sätt hur kyrkornas lutherska identitet formas av mötet mellan deras konfessionella historia och dagens moderna samhälls utmaningar och möjligheter. Dessa är relevanta frågor sett till uppsatsens syfte. De bidrar dock med ett mer praktisknära perspektiv på ämnet än vad uppsatsen gör.

I artikeln ”Lutheran Secularism as a Challenge for Constructive Theology: A Swedish Perspective, a Foucauldian Proposal” (2017) diskuterar Mattias Martinson det lutherska arvet och relationen till dess historiska kopplingar till sekularism. Martinson undersöker huruvida det, utifrån dessa historiska förutsättningar, går att formulera en konstruktiv och befriande luthersk teologi. För att svara på frågan använder sig Martinson av Foucaults filosofi om sanning och subjektivitet. Han föreslår en konstruktiv teologi som inte tar avstamp ur sekularism, men kritiskt tar del av det sekulära genom en förstärkt tilltro till Gud. Martinsons artikel ger inspiration till hur det i uppsatsen kan arbetas konstruktivt med det teologiska arvet samtidigt som hänsyn tas till de motsättningar som sker i mötet med dagens samhälle.

Anne-Louise Erikssons bok *Att predika en tradition: om tro och teologisk literacy* (2012) berör länken mellan luthersk tradition och samtiden genom att med hjälp av begreppet literacy granska ett antal predikningar. Literacy handlar om att kunna uppfatta, tolka och kommunicera ett budskap, och har i sammanhanget att göra med en form av teologisk kompetens. Boken belyser två olika tendenser i hur de granskade predikningarna porträtterar Svenska kyrkans lutherska tro, bekännelse och lära. Antingen riskerar predikan att upprepa traditionella formuleringar som har liten relevans idag, eller så tenderar predikan att endast utgå från samtiden och därmed utgöra en traditionslös förkunnelse. I mötet med samtiden krävs en balans mellan teologisk tradition och dagens aktuella frågor och behov, vilket är en poäng som kommer tas i beaktning i uppsatsens kommande analys.

Ett spår inom lutherforskningen idag utgår från tanken att luthersk tradition i grunden är reformistisk och dynamisk. I Anne-Louise Erikssons antologi *Var kan vi finna en nådig Gud? Om könsmaktsordning i kyrka och teologi* (2002) dras paralleller mellan hur Luthers sökande efter en nådig Gud ledde till reform av kyrkan och feminismteologins strävan efter att genom kritik och teologisk rekonstruktion finna nåd och upprättelse för kvinnor inom kristen tradition. Pernilla Parenmalm gör i kapitlet ”Arvet efter Luther” en positiv läsning av Luthers potential för feminismteologer. I antologin *Diakoni och samhälle* (2001) bidrar Parenmalm med en liknande typ konstruktiv av läsning av Luther, då hon diskuterar vilka diakonala

perspektiv som går att finna hos Luther. Antologin *Luther som utmaning – Om frihet och ansvar* (Gerle, 2008) är ytterligare ett exempel på hur det lutherska arvet kan tolkas som nyskapande och dynamiskt, samt motivera kyrkan till en kreativ och kritisk självförståelse. I boken görs detta genom att söka efter de befriande dragen i luthersk teologi.

Eriksson (2002), Parenmalm (2001, 2002) och Gerle (2008) ger uttryck för den identitetsförståelse som Ekstrand kallar *semper reformanda*, och inspirerar till en konstruktiv diskussion om relationen mellan luthersk tradition och diakoni. De visar även att det kan vara klokt att inom luthersk teologi hålla fast vid protesten i protestantismen i frågor maktobalans. Dessa tankar är av värde i mötet med uppsatsens kritiska och konstruktiva analys.

1.5.4 Queerteologi

Antologin *Lutheran Identity and Political Theology* (Grenholm & Gunner, 2014) berör luthersk identitet utifrån tre områden; luthersk identitet i en global värld, luthersk tradition och genus samt luthersk teologi och politik. Alla teman är av intresse för uppsatsens ämne, men det andra temat har relevans specifikt för arbetets queerteologiska ansats. Ett av de bidrag som berör luthersk tradition och genus är Mary E. Lowes ”Re-Embracing the Body of Jesus Christ: A Queer, Lutheran Theology of the Body of Christ”. Kapitlet undersöker med hjälp av queerteoretiska tankesätt hur man kan omtolka Kristus kropp och korsfästelse och samtidigt behålla en luthersk referensram.

Antologin *Transformative Lutheran Theologies: Feminist, Womanist, and Mujerista Perspectives* (Streufert, 2010) ger en systematisk teologisk presentation av lutherska, feministiska teologier. Boken har en konstruktiv ansats och lyfter olika feministiska anspråk i dess kapitel. Författarna har utgångspunkten att Luthers röst kan utgöra en dialogpartner både genom att bidra med centrala teologiska tankegångar som är relevanta idag och genom sin kritiska identitet. Detta känns igen både från tidigare nämnda bidrag till forskningsöversikten och Ekstrands (2012) två identitetsförståelser som presenterades i den teoretiska och metodologiska framställningen. Även i denna bok bidrar Lowe med en queerteologisk diskussion. Denna gång utformar hon en förståelse för synd ur ett queert och lutherskt perspektiv. Lowe pekar på de queera verktyg som går att finna i Luthers teologi, främst Luthers syn på människan som både rättfärdig och syndig. Hon avslutar sin reflektion med att föreslå en uppfattning av synd som en relationell diskurs snarare än som en ontologisk beskrivning av människan.

I artikeln “Towards a Queer Sister-Folk Church? Reimaginings in Lutheran Scandinavian Folk Church” (2018) använder Gynrid Gunnes element från queerteologi för att undersöka potentialen i den skapelseteologiskt inriktade förståelsen för folkkyrkan inom en skandinavisk kontext. Gunnes avser i artikeln att expandera den teologiska horisonten och destabilisera uppfattningarna om folkkyrkobegreppet och heliga platser.

Samtliga queerteologiska bidrag ger uttryck för hur queerteori kan bidra med nya perspektiv i förståelsen av kristen tro, luthersk identitet och Svenska kyrkans sätt att positionera sig själv i samhället. Därtill visar forskningen på den potential som går att finna i luthersk identitet och de queera resurser som kan utvinnas ur denna. I studierna destabiliserar queerteologin förgivettagna idéer, vilket visar hur queerteologin skulle kunna bidra med samma effekter i detta arbetes diskussioner, men då inom diakonins område.

1.6 Disposition

Efter detta inledande kapitel avser resterande delar av arbetet besvara studiens frågeställningar. Det nästkommande kapitlet är ett bakgrundskapitel som redogör för hur luthersk identitet förstås i denna studie. Delmomentet baseras på en historieteologiskt medveten metod och en konfessionell identitetsförståelse. Därefter presenteras resultatet av den innehållsliga idéanalys som redogjordes för i metodavsnittet, vilken syftar till att undersöka Svenska kyrkans diakonisynt. Efter detta sätts Svenska kyrkans diakonisynt i relation till luthersk identitet i en komparativ diskussion. Sedan följer en kritisk och konstruktiv analys där queerteologiska redskap användas för att diskutera de resultat som hittills presenterats. Detta för att undersöka hur relationen mellan Svenska kyrkans diakonisynt och luthersk identitet kan problematiseras och eventuellt utvecklas. Avslutningsvis presenteras en sammanfattning av studien, samt förslag till vidare forskning.

2. Luthersk identitet

Kommande avsnitt har till uppgift att redogöra för centrala läror inom luthersk tradition som än idag har relevans för luthersk identitet. Syftet med framställningen är inte att återberätta personen Martin Luthers teologi eller att redogöra för alla lutherska läror som formades under reformationstiden. Fokuset ligger på de läror som är relevanta i vår samtid och är passande för uppsatsens syfte. De centrala läror som berörs är luthersk rättfärdighetslära, läran om lag och evangelium, tvåregementsläran samt hustavlan och relationen mellan tro och goda gärningar. Tillsammans formar de ett teologiskt ramverk för hur man kan förstå relationerna mellan Gud, människa och samhälle, vilka utgör viktiga utgångspunkter i uppsatsens diskussioner.

Givetvis finns det väl etablerade läror inom luthersk tradition som hade varit relevanta att ta upp i arbetet utöver de som valts. En sådan är kallelse läran. Denna lära berörs inte uttryckligen i redogörelsen, men implicit kan man utläsa Luthers kallelseförståelse i framställningen av de utvalda läror. Ytterligare en lära som det finns fog för att använda men som har valts bort är luthersk kyrkosyn. En modern läsning av denna kan lyfta kyrkan som en gemenskap som bör agera i världen, vilket hade varit intressant att föra in i frågan om Svenska kyrkans välfärdsskapande arbete. Arbetet kommer in på dessa ecklesiologiska frågor genom de andra läror, vilket är anledningen till att denna avgränsning har gjorts.

2.1 Rättfärdiggörelseläran

Luthersk teologi bygger i stor utsträckning på hur Luther formulerade sin rättfärdiggörelselära. Därför brukar rättfärdiggörelseläran förstås som den lutherska reformationens teologiska centrum. Med anledning av detta är det rimligt att börja redogörelsen för luthersk identitet med en utläggning om rättfärdiggörelseläran.

Luthersk rättfärdiggörelselära förutsätter en människosyn där mänskligheten förstås som syndig. Denna pessimistiska bild av människan som moraliskt ofullkomlig kallas av Luther, liksom i kristen tradition över lag, för arvsynd. Rättfärdiggörelseläran kan sammanfattas som att människan blir rättfärdig inför Gud av nåd, genom Kristus, och att människan tar emot detta genom tron. Människan kan alltså inte påverka rättfärdiggörelsen med sina handlingar. Ur detta följer att människan förstås som passiv i rättfärdiggörelsen, medan Gud utgör den aktiva parten. Gud, inte människan, förenar människan med Gud och gör människan rättfärdiggjord. Detta uttrycks tydligt i Svenska kyrkans bekännelse texter. I *Konkordieformeln* står det att:

Vår rättfärdighet inför Gud består däri, att Gud av idel nåd utan någon vår egen föregående, närvarande eller efterföljande gärning, förtjänst eller värdighet förlåter oss våra synder samt skänker och tillräknar oss Kristi lydnads förtjänst, för vars skull vi av Gud upptagas till nåd och räknas för rättfärdiga. (1985, s. 509)

Det centrala i uttalandet är att människan blir rättfärdig eftersom Gud med sin nåd förlåter människans synder genom Kristus, samt att människans gärningar inte påverkar Guds rättfärdiggörande. I *Om en kristen människas frihet* (1917) för Luther fram samma tes, men i andra ordalag. Luther skriver att ”liksom själen endast behöver ordet för att vinna liv och rättfärdighet, så rättfärdiggöres den genom tron allena och icke genom några handlingar” (s. 60). I en senare passage kompletterar han påståendet genom att skriva att ”du får förlåtelse för alla dina synder och blir rättfärdiggjord genom en annans förtjänst. Nämligen genom Kristus allena” (s. 61). Det är på grund av Guds nåd och genom Kristus död på korset som människan blir fri från synd. Det enda människan behöver göra är att tro.

Tron, menar Luther, agerar på tre sätt i relationen mellan människa och Gud (Stjerna, 2021, s. 25). Tron för genom Ordet människan till Gud. Sedan ger tron rättfärdighet. Slutligen förenar tron människans själ med Kristus. Tron räddar människan från död och synd och möjliggör för människan att i stället få nåd, liv och räddning. Att människan rättfärdiggöres innebär inte detsamma som att leva ett liv fritt från synd. Luthersk tradition menar att det råder ett spänningsförhållande mellan synden och rättfärdigheten i människan, vilken kan förstås i termer av att alla människor är syndare men samtidigt är rättfärdiga i Kristus.

Det råder ingen konsensus inom den lutherska gemenskapen angående hur rättfärdiggörelseläran bör uppfattas. I uppsatsen kommer det redogöras för två lutherska tolkningar av rättfärdiggörelsen. Det ena spåret står för en tolkning där rättfärdiggörelsen har två skilda dimensioner; rättfärdiggörelsen och helgelsen (Stjerna, 2021, s. 26).

Rättfärdiggörelsen sker då i två steg. Genom tron tillräknar Gud människan Kristi rättfärdighet, varefter människan på grund av rättfärdiggörelsen blir alltmer god. Här förstås den rättfärdiggjorda människan som förändrad i grunden då Kristus har tagit boning i denna.

Den andra tolkningen förklarar rättfärdiggörelsen som forensisk i den mening att rättfärdiggörelsen sker i form av ett rättfärdigförklarande inför Gud (Stjerna, 2021, s. 25). Denna forensiska rättfärdiggörelselära, som går att likna vid ett gudomligt domstolsbeslut, får andra följder i hur den rättfärdiggjorda människan uppfattas. Utifrån denna tolkning har rättfärdiggörelsen inte i sig förändrat den rättfärdiggjorda människan, i stället sker rättfärdiggörelsen utanför människan. Det är endast personens juridiska ställning som har

ändrats, och tillskillnad från den tidigare nämnda tolkningen tänker man inte att en rättfärdiggjord kristen automatisk kommer att helgas med hjälp av den genom tron inneboende Kristus. Helgelsen tänks som en önskvärd följd av den forensiska rättfärdiggörelsen.

Det är intressant att föra in båda tolkningarna av rättfärdiggörelsen i den kommande diskussionen då de har olika inverkan på hur relationen mellan handlande och tro förstås. Inte minst leder de till olika följder i granskningen av den lutherska läran om lag och evangelium, vilken kommer redogöras för i en senare del av arbetet.

2.2 Tro och goda gärningar

Frågan om goda gärningar i det kristna livet debatterades redan långt innan Luthers tid. En del i denna diskussion har berört människans passiva roll i rättfärdiggörelsen. Än idag anmärks detta på av teologer och etiker som menar att rättfärdiggörelseläran nedtonar den goda gärningens funktion i ett rättfärdigt liv (Edgardh, 2019, s. 161). Denna hållning vilar dock på en felaktig tolkning av de goda gärningarnas betydelse och deras relation till rättfärdighet. Luther menade att goda gärningar hör hemma i och uppmuntras av kyrkan, men att dessa inte för någon närmare rättfärdighet eller helighet (Stjerna, 2021, s. 26). Samma personer som passivt blivit rättfärdigade genom tron på Kristus förväntas att aktivt arbeta för en rättvis värld, drivna av samma kärlek som frigjorde dem initialt (s. 28).

Goda gärningar hör samman med det kristna livet, men motiveras inte utifrån att dessa kommer leda till frälsning. I stället förstås goda gärningar som en naturlig följd av rättfärdighetens gåva, Kristus offer på korset och människans tro (Stjerna, 2021, s. 26). I *Om en kristen människas frihet* förklarar Luther det i termer av att goda gärningar inte gör en god man, utan att en god man gör goda gärningar (1917, s. 88). Det goda kommer i sammanhanget från rättfärdigheten och utgör bevis på den förändring som den frälsta människan upplever genom Kristus. På så vis blir den kristna individens agerande ett yttrande av dennes tro. En rättfärdig människa kommer handla av fri vilja och därmed leva med glädje för andras skull (Luther, 1917, s. 96). Detta för att människan genom tron fylls med kärlek till Gud och sina medmänniskor. Den kristna tänks därför leva för att tjäna nästan genom kärlekens kraft, och eftersträva att leva med Kristus som förebild (Stjerna, 2021, s. 27). Det är dock naivt att tänka att en kristen individ på grund av sin tro endast utför goda gärningar. Då människan till sin natur är syndig kommer även den rättfärdiggjorda människan synda.

2.3 Lag och evangelium

Tätt sammankopplat med rättfärdiggörelseläran är Luthers uppdelning mellan lag och evangelium. Dessa utgör två dialektiska sätt att tolka skriften på (Stjerna, 2021, s. 77). I *Konkordieformeln* (1985) finner man de mest klassiska formuleringarna rörande den lutherska förståelsen av lag och evangelium. I denna förklaras lagen som ”den gudomliga lära, som undervisar vad som är rätt och Gud behagligt, och som bestraffar vad som är synd och Guds vilja emot” (s. 514). Om evangeliet skriver man att det är ”en sådan lära, som undervisar om vad den människa bör tro, som icke hållit lagen, utan är fördömd genom den”. Dess budskap är att Kristus har dött för människans synder och därmed friat henne från synd.

Utifrån det valda citatet bör evangeliet förstås som den lära som förklarar vad människan bör tro. Det är budskapet om att Gud och människa har försonats genom Kristus, och att tron på detta leder till syndernas förlåtelse och ett liv i gemenskap med Gud (Stjerna, 2021, s. 78). Lagen å sin sida är den lära som förklarar vad som är rätt och fel i förhållande till Gud och skapelsen, vilket realiserar i den rättfärdiggjorda människans handlande (Stjerna, 2021, s. 77–78). Luther menade att det är avgörande att lag och evangelium förstås som två skilda läror, eftersom de representerar två skilda doktriner och handlingar där den ena handlar om det som blivit givet av Gud och den andra vad människan ska göra och ge till Gud (s. 77). De bör inte förstås som motsägande sätt att tolka skriften på, utan två dialektiska och kompletterande tolkningsvägar.

Luthersk tradition delar upp lagen i två eller tre bruk. *Konkordieformeln* (1985) skriver att den första anledningen till att lagen givits människan, lagens första bruk, är att bevara yttre ordning gentemot andra. Det berör den moraliska riktning som människan genom förnuftet har tillgång till. Gud har givit människan denna lag för att upprätthålla ordningen i mellanmänniska relationer, vilket tas i uttryck bland annat i den politiska maktens skyldighet att stifta lagar som är förenliga med morallagen. Lagens andra bruk gör människan medveten om synden. Den visar människans synd och driver människan närmare Kristus i önskan om en tillflykt från Guds vrede, vilket leder till rättfärdiggörelse. Lagens tredje bruk består i att lagen ska förkunnas även för dem som genom tron på Kristus har pånyttfötts. Det råder ingen enighet inom den lutherska gemenskapen angående huruvida man bör räkna med lagens tredje bruk eller inte.

Luthersk traditions olika tolkningar av rättfärdiggörelseläran spelar en roll i diskussionen kring lagens tredje bruk. Den forensiska förståelsen för rättfärdiggörelsen får utfallet att den

rättfärdiggjorda människan behöver lagens tredje bruk. Då individen inte har förändrats i grunden behöver denne få lagen förkunnad för sig. Frikännandet i den gudomliga domstolen gör nämligen inte den rättfärdiggjorda till en bättre handlande människa. Ur den forensiska tolkningen kan inte rättfärdiggörelsen utgöra grunden för någon särskild kristen moral. Den rättfärdiggjorda kristna har samma möjligheter att agera gott och ont som icke-kristna, och behöver därför, likt alla andra, få lagen förkunnad för sig.

Den tolkning där rättfärdiggörelse och helgelse hänger samman eftersom Kristus är inneboende i människan genom tron kan leda till att lagens tredje bruk inte får samma avgörande roll hos den rättfärdiggjorda. Då denna tolkning lär att människan blir mindre syndig – i alla fall i yttre mening – genom rättfärdiggörelsen och den efterföljande helgelsen bör inte de rättfärdiggjorda ha samma behov av att få lagen förkunnad för sig. Om den rättfärdiggjorda genom tron förändras och gudomliggörs bör denna ha större möjligheter att handla gott. På grund av detta behöver inte den rättfärdiggjorda lagens tredje bruk. Ur denna förståelse för den rättfärdiga människans handlingar går det att utläsa en tanke om en särskild kristen etik, grundad i kristen tro, då människan på grund av tron blir en bättre människa än tidigare.

Samtidigt går det att argumentera för att lagens tredje bruk tjänar en viktig roll även i denna tolkning av rättfärdiggörelsen. Den andra dimensionen av rättfärdiggörelsen, helgelsen, är en succesiv förändring av människan där den kristna genom Kristus närvaro blir alltmer god. Lagens tredje bruk kan därför förstås som ett medel för helgelsen och den kristna personens ständiga kamp mot synd. Den kristnas goda gärningar har då inte endast sin grund i lagens första bruk och de för alla människor gällande morallagar som går att finna där, utan har en kristen särart i den mening att tron genom lagens tredje bruk alltmer heliggör den omvända, kristna människan till att handla gott. Det är inte tron endast som leder till goda gärningar, snarare kan tron med stöd av lagens tredje bruk leda till goda gärningar. Inom detta perspektiv råder liksom det ovan framförda en tilltro till att en kristen, på grund av sin gudstro, har bättre förutsättningar att agera enligt lagens första bruk. Lagens tredje bruk kan dock i detta fall tänkas viktig i stärkandet av den rättfärdiggjorda människans godhet.

Valet att erkänna lagens tredje bruk eller inte får således följder i hur man förstår den kristna gemenskapen. Det har därtill nära kopplingar till rättfärdiggörelsen och de olika tolkningar som går att göra av denna, vilka visar på olika sätt att se på kristet handlande samt motiven bakom dessa. Hur man hanterar dessa frågor kommer leda till olika utfall i den kommande

jämförande diskussionen samt den kritiska analysen. Arbetet utgår härefter främst från den tolkning av lagen som menar att lagen består av tre bruk.

2.4 Tvåregementsläran

Distinktionen mellan lag och evangelium genomsyrar luthersk samhällsuppfattning och socialetik, vilka i dagligt tal brukar kallas för tvåregementsläran. Tvåregementsläran gör gällande att Gud relaterar till världen på två skilda sätt – genom ett andligt regemente och ett världsligt regemente. Genom det andliga regementet verkar Gud med Ordets kraft för människans frälsning. Här kan paralleller dras till evangeliet i dialektiken lag-evangelium. Genom det världsliga regementet och svärdet upprätthåller Gud samhällets ordning och verkar för den mänskliga samlevnaden. Gud agerar genom samhällets makthavare vars skyldighet är att upprätthålla lagen. I luthersk tvåregementslära ingår en hierarkisk samhällssyn då samhällsmedborgarna har en plikt att underordna sig de världsliga makthavarna. Mycket sällan bör man motsätta sig överhetens beslut, oberoende av om de handlar rätt eller inte (Luther, 1962, s. 63). Luther ställde sig skarpt emot folklig opposition i form av öppen revolt eller revolution då det i hans mening skadade mer än det gjorde nytta. När ifrågasättande av världsliga ledare väl sker bör det inte yttras i våld, utan endast genom bekännande av sanningen (s. 66–67).

Inom luthersk tradition kan samhället även delas upp i tre stånd, vilka Luther redogör för i *Luthers lilla katekes* genom hustavlan (Luther, 2011). Dessa är kyrkan, staten och hushållet. Det är i dessa tre stånd som människan på olika sätt förväntas utöva sin jordiska kallelsegärning. Hustavlan lär att människan bör respektera sin roll i respektive stånd och underordna sig överheten. I hushållet innebär detta att hustrun underordnar sig mannen och barnen lyder sina föräldrar, då detta enligt Luther speglar en av naturen given ordning. Till skillnad från tvåregementsläran används och debatteras inte hustavlan i dagens lutherska diskurs, men då den ger uttryck för ett lutherskt erkännande av patriarkala över- och underordningar kan dess budskap fylla ett syfte i kommande diskussioner.

2.5 Sammanfattning

Den teologiska bakgrunden har redogjort för en rimlig förståelse för luthersk identitet. Framställningen har baserats på en konfessionell identitetsförståelse, där luthersk identitet förklaras utifrån några centrala läror som formulerades under reformationstiden och som upplevs relevanta än idag. Urvalet av lutherska läror består av rättfärdiggörelseläran, läran om tro och goda gärningar, läran och lag och evangelium samt tvåregementsläran och den

närbesläktade hustavlan. Med hjälp av den teologihistoriska tolkningsmetoden teorigestaltning har dessa presenterats och diskuterats på ett systematiserat sätt.

Rättfärdiggörelseläran lär att människan genom tron rättfärdiggörs av Gud. Två tolkningar av läran har presenterats, en där den rättfärdiggjorda förändras i grunden samt en forensisk rättfärdiggörelselära. Goda gärningar utgör inte grunden för rättfärdiggörelsen, utan följer av den. Detta innebär dock inte detsamma som att den rättfärdiggjorda aldrig syndar. Läran om lag och evangelium har redogjorts för, där evangeliet förklarar vad människan bör tro. Lagen å sin sida lär vad som är rätt och fel i förhållande till Gud och skapelsen. Luthersk identitet delar upp lagen i två eller tre bruk. Huruvida man räknar med lagens tredje bruk eller inte beror bland annat på hur man förstår den rättfärdiggjorda människan, och kommer leda till olika följder i synen på den kristna människans handlande och grunden till detta.

Tvåregementsläran lär att samhället kan delas upp i ett världsligt och ett andligt regemente. Beroende på tolkningen av denna lära går det att argumentera för att kyrkan bör inta en passiv roll i samhällsdebatten, men även att kyrkan har en skyldighet att agera när den världsliga makten agerar mot Guds vilja. Studien utgår från den sistnämnda tolkningen. Slutligen har hustavlan kort berörts, vilken gör gällande att luthersk identitet har en historia av att underbygga patriarkala underordningsmönster.

Bakgrundskapitlets redogörelser kommer användas i den jämförande diskussionen som syftar till att granska relationen mellan luthersk identitet och Svenska kyrkans diakonisyn. Innan detta komparativa moment kommer dock resultatet av den innehållsliga idéanalysen av Svenska kyrkans material om diakoni att presenteras.

3. Svenska kyrkans diakonisyn

Följande avsnitt syftar till att besvara uppsatsens första frågeställning: Vilken diakonisyn eller vilka diakonisyner framträder i de dokument Svenska kyrkan gett ut från nationell nivå?

Nedan presenteras resultatet av den innehållsliga idéanalys som har genomförts på materialet rörande Svenska kyrkans diakoni. De frågor som har ställts till dokumenten är: Hur ser materialet på diakonens roll? För vem utövas diakoni enligt materialet? Vilka utövar diakoni enligt materialet? Varför utövas diakoni enligt materialet? Hur utövas denna diakoni enligt materialet? samt Hur porträtter materialet Svenska kyrkans välfärdsskapande roll? Varje rubrik i avsnittet syftar till att besvara en av dessa frågor. Redogörelsen för svaren på innehållsanalysens frågor följs av några avslutande reflektioner kring det presenterade resultatet.

3.1 Hur ser materialet på diakonens roll?

Den svenska kyrkohandboken (1988) och den vigningsakt av diakoner som finns förklarad i boken ger uttryck för hur Svenska kyrkan förstår diakonämbetet. Själva vigningsakten inleds med kungörelse, textläsning och biskopens vinningstal. Detta följs av löftena. Löftenas inledningstext förklarar diakonen som bärare av ett särskilt uppdrag. Därefter följer en beskrivning av detta särskilda uppdrag. De delar som är formulerade specifikt för diakoner lyder som följer:

En diakon skall uppsöka, hjälpa och stödja dem som är i kroppslig och själslig nöd, ge kristen fostran och undervisning i tron, i församling och samhälle vara ett barmhärtighetens tecken och i allt tjäna Kristus i sin nästa.

En diakon skall leva som Kristi tjänare och hjälpa människor att gestalta Guds kärlek. Diakonen skall försvara människors rätt, stå på de förtrycktas sida och uppmuntra och frigöra Guds folk till det som är gott, så att Guds kärlek blir synlig i världen. (Svenska kyrkan, 1988, s. 33)

Diakonen beskrivs som handlingskraftig och stödjande. Diakonen bör arbeta för rättvisa, med särskilt fokus på extra utsatta. Guds kärlek ligger till grund för dessa handlingar, med målet att hjälpa människor och göra Guds kärlek synlig i världen. Inledningsorden har resonans i hur diakonens uppdrag beskrivs i *Kyrkoordning för Svenska kyrkan* (2023):

Diakonen är genom sin gärning ett barmhärtighetens tecken i både församlingen och samhället. Diakonen har ett ansvar att göra kärlekens gärningar, särskilt mot utsatta människor. Uppgifterna varierar beroende på de lokala sociala behoven och församlingarnas strukturer och diakonala prioriteringar. Uppdraget har en karitativ inriktning som också kan komma till uttryck exempelvis i undervisning. Varhelst det

finns mänsklig nöd är det diakonens kallelse att ingripa och inspirera andra att ta ansvar. (2023, s. 67)

Även här fokuseras det på gärningar i kärlekens anda som främst riktar sig till de i behov av omsorg. Flera gånger är formuleringarna otydliga. Uppgifterna är omväxlande, oprecisa och utgör i vissa fall metaforer snarare än en konkret förklaring. Både *Kyrkoordning för Svenska kyrkan* (2023) och inledningsorden beskriver diakonens uppdrag som att vara ett ”barmhärtighetens tecken”, vilket kan tolkas som att diakonin symboliserar Guds barmhärtighet i mötet med människan. Kyrkoordningen är något mer konkret i formuleringarna än de ord som yttras vid vigningen. Man lyfter diakonens uppdrag som karitativt och ger exempel på hur diakonens ansvar kan tas i uttryck genom olika arbetsuppgifter.

De beskrivningar av diakonens uppdrag som går att finna i *Den svenska kyrkohandboken* (Svenska kyrkan, 1988) och *Kyrkoordning för Svenska kyrkan* (2023) genomsyrar biskopsbrevens diskussioner både direkt och indirekt. I *Kallad till diakon och präst i Svenska kyrkan* utgår biskoparna i redogörelsen för diakonens uppgift från de inledningsord som går att finna i vigningsordningen (Svenska kyrkan, 2014). Att vara diakon är, menar dem, en livshållning. Detta innebär att kallelsen inte endast görs synlig i arbetet, utan i personens hela liv (s. 36). Därmed bör den diakonvigda förvalta detta uppdrag, oberoende om den har en församlingsbaserad befattning eller inte. Uppdraget är ett ”karitativt ledar- och omsorgsuppdrag i och för församlingen” (s. 34).

I *Kallad till diakon och präst i Svenska kyrkan* delas diakonens uppdrag upp i fyra grundläggande arbetsuppgifter; röstbärare, ledare, själavårdare och undervisare (Svenska kyrkan, 2014). Diakonens uppdrag har en dimension vars syfte är att ge röst åt de utsatta (s. 36). För att göra detta krävs analys av och aktion inom sociala och politiska frågor. Detta grundas i att diakonen ska verka för att Guds rike blir alltmer synligt i samhället (s. 37). I texten heter det att ”diakonen ska omsätta evangeliet i handling genom att värna dem som Jesus kallar sina minsta, ge röst åt dem som inte hörs, försvara utsatta, stödja dem som behöver livskraft och värna skapelsen” (s. 37).

Vidare skriver biskoparna att diakonen ska leda församlingens diakonala arbete. I *Kallad till diakon och präst i Svenska kyrkan* beskrivs diakoni som något alla kristna är kallade till, men som vissa personer har som ett särskilt uppdrag i livet, vilket uttrycks i vigning och ett livslångt tjänande åt evangeliet (Svenska kyrkan, 2014). Dessa särskilda tjänster finns för att Svenska kyrkan behöver personer som är förpliktigade att ta särskilt ansvar för de

gemensamma kristna uppgifterna (s. 16). Även i *Ett biskopsbrev om diakoni* förstås diakonen som ansvarig för organiserandet av de diakonala insatserna, vilket är en anledning till att biskoparna ser det som en målsättning att varje pastorat eller enskild församling har en anställd diakon (Svenska kyrkan, 2015, s. 42). I beskrivningen av diakonens ledaruppdrag används tidigare diskuterade metaforiska sätt att uttrycka det diakonala uppdraget (Svenska kyrkan, 2014, s. 38). Det står att diakonen ska vara ”ett tecken för församlingens kallelse att leva i diakoni med omsorg om människan”. Till detta hör, utöver att skapa mötesplatser och nätverk, att föra den diakonala dimensionen in i gudstjänstlivet. Detta menar man förstärker samspelet mellan dessa två delar av det kristna uppdraget. Diakonen har dock inget uttalat ansvar i gudstjänsten, utöver att möjliggöra att ”livsvillkor och sociala utmaningar kommer till uttryck”. Diakonin i vardagen beskrivs som ”liturgin efter liturgin”, vilket betonar vikten av diakonens ansvar att föra in en diakonal medvetenhet i gudstjänsten och därmed koppla samman gudstjänst med sändning och kristen vardag.

Biskoparna skriver att ”Diakonen ska tjäna så att Kristi röst blir hörd och igenkänd” (Svenska kyrkan, 2014, s. 39). Det själavårdande uppdraget utgör en avgörande del av detta. Vården kan vara problemlösande, krishanterande eller vägledande och tjänar ett annat syfte än andra människovårdande insatser på grund av dess förankring i Guds helande kärlek (s. 41). I det själavårdande arbetet förstås samtalet och bönen som diakonens främsta redskap. Diakonens själavård är teologi i personlig kontext, och tjänar därför ett annat syfte än andra människovårdare. Denna särställning bär på både styrkor och svagheter, vilka själavårdaren bör vara medveten om. Diakonen måste vara lyhörd för de situationer som kräver medicinsk hjälp och då förmedla kontakt med instanser som är inriktade på sådana åkommor, i stället för att själv behandla personen i fråga.

Slutligen lyfter texten även diakonens undervisande funktion, som främst syftar till den kristna trons lära sett ur ett diakonalt perspektiv (Svenska kyrkan, 2014, s. 41). Perspektivet berör frågor om rättfärdighet, barmhärtighet och delaktighet och yttras i det personliga mötet, gruppträffar och gudstjänst. Diakonen arbetar i dessa sammanhang med att se och bidra till medmänniskors potential och utveckling. Undervisningen är inte förkunnande i den mening som prästens. Den handlar snarare om att erbjuda möjligheter till fördjupning för den som vill öka sin förståelse för Svenska kyrkans liv och den egna tron (s. 42).

Med grund i den augsburgska bekännelsen lyfter biskoparna ett teologiskt grundmotiv för den särskilda vinningstjänsten och dess tre uppdrag, nämligen att dessa finns till för att

församlingsmedlemmarna ska komma till tro och leva i tro (Svenska kyrkan, 2014, s. 12). I texten står det att människan genom att komma till tro rättfärdiggörs av Guds nåd, utan att behöva prestera något själv. I samma passage står det att diakoner och präster ”går in i livslånga uppdrag med ett eget, personligt ansvar för att förkunna evangelium i ord och handling”. Passagen går att tolka som att diakonen bör förkunna evangelium, vilket går emot andra delar i de nationella dokumenten som betonar att diakonen inte har som uppdrag att förkunna. Majoriteten av materialet är av denna uppfattning, så troligen är detta en oturlig formulering. Samtidigt är inte steget långt mellan formuleringen att förkunna evangelium i ord och handling och det diakonala uppdraget att omsätta evangeliet i handling.

I en beskrivning av ämbetsstrukturen i förklaras det att vigningstjänsterna har utformats på varierande sätt i olika delar av den kristna gemenskapen. Under reformationen, grunden för Svenska kyrkans protestantiska teologi, ansågs det lämpligt att integrera kyrkans diakonala uppgift i prästens ansvar (Svenska kyrkan, 2015, s. 47). Man konstaterar att läget idag är annorlunda, men förklarar inte mer djupgående på vilket sätt. I texten står det att det inte går att dra en exakt skiljelinje mellan diakon-, präst- och biskopsämbetet. I stället kan man säga att uppdragens profil har olika centrum, men överlappar varandra.

3.2 För vem utövas diakoni enligt materialet?

Den diakonisyn som förmedlas i materialet talar för en omsorg om medmänniskan. Medmänniskor förstås i sammanhanget som alla människor. Svenska kyrkans diakoni är nämligen ämnad för både församlingens gemenskap och världen utanför denna (Svenska kyrkan, 2015, s. 13). Det finns enligt Svenska kyrkan inte några krav på vem som har rätt till kristen kärlek och omsorg och inte. Detta menar man skulle riskera att Svenska kyrkan stänger ute icke-troende och på så vis förlorar sin trovärdighet. Inte heller finns någon geografisk, etnisk, konfessionell, könsbaserad eller ekonomisk gränsdragning i det diakonala verksamhetsområdet (s. 14). I de delar som rör Svenska kyrkans roll i välfärdsfrågor är arbetsområdet hela världen, inte endast en viss församling eller Svenska kyrkans nationella hemvist. Sätillvida är diakonin inklusiv. Samtidigt fokuserar den på att se till de särskilt utsattas behov. I vigningsordningen uttrycks detta i att diakonen bör stå på de förtrycktas sida. I *Kyrkoordning för Svenska kyrkan* (2023) görs det gällande i konstaterandet att diakonens ansvar är att ”göra kärlekens gärningar, särskilt mot utsatta människor”. *Ett biskopsbrev om diakoni* uttrycker liknande tankar när det står att Svenska kyrkan i arbetet med personer i nöd bör inta de marginaliserades position (Svenska kyrkan, 2015, s. 24). Annars riskerar den diakonala verksamheten att präglas av och förstärka en potentiell maktobalans mellan givare

och mottagare. Detta förstärks av att betona att alla människor är sköra och i behov av Guds nåd (s. 12).

3.3 Vilka utövar diakoni enligt materialet?

Av styrdokumentet framgår att diakonen ansvarar för att leda det diakonala arbetet. Även kyrkoherden bär på en diakonalt ansvar då denne ska leda församlingens verksamheter, vilken innefattar även diakonala insatser. Det går alltså att förstå kyrkoherden som ytterst ansvarig för församlingens diakoni. Dessa två parter är dock inte ensamma om att utföra diakoni, snarare inspirerar de till att fler ska samarbeta i det kärleksfulla uppdrag som alla kristna har gemensamt ansvar för att utföra. Den diakonala ansvarsfördelningen där diakonen leder församlingen liknar man vid de första församlingarnas upplevda kallelse att med Jesus som förebild verka för sina medmänniskors skull. Jesus förkroppsligande av evangeliet och hans omsorg för sina medmänniskor utgör ramverket för hur alla kristnas diakonala uppdrag bör förstås (Svenska kyrkan, 2014, 16).

Biskoparna identifierar två betydelsenivåer av hur diakoni relaterar till församlingsarbete. Det ena är att hela församlingens liv bör genomsyras av en diakonal prägel (Svenska kyrkan, 2015, s. 6). Den andra nivån berör församlingens mer konkreta diakonala verksamhet. Då det är församlingens gemensamma ansvar att det diakonala uppdraget utförs menar biskoparna att det krävs en atmosfär där medarbetare och ideella krafter tas i bruk (Svenska kyrkan, 2015, s. 30, 42). Formandet av den önskade miljön ansvarar samtliga för, men inte minst biskop, präst och diakon.

3.4 Varför utövas diakoni enligt materialet?

I *Ett biskopsbrev om diakoni* motiveras diakonin i Svenska kyrkan med två övergripande teologiska spår; dopet och Guds kärleksfulla diakoni (Svenska kyrkan, 2015). Domet förklaras som ingången till diakoni då det symboliserar delaktigheten i de kristnas gemensamma kallelse till ett liv i diakoni (s. 9). Denna kallelse består i att verka för skapandet av en god värld. I resonemanget går det att utläsa skapelseteologiska tendenser, vilket forskningsöversikten visat är ett vanligt tema i teologiska reflektioner kring diakoni. Till detta hör alla döptas allmänna prästadöme, där kristna är kallade att tjäna varandra och leva ett liv i gemenskap med Kristus (Svenska kyrkan, 2014, s. 14). Biskoparna menar därutöver att Svenska kyrkans diakoni vilar i "Guds diakoni" då Gud visade sin kärlek genom att sända Jesus till människan, vilket möjliggjorde för människan att möta Guds kärlek och sprida den vidare genom evangeliet (Svenska kyrkan, 2015, s. 20). Tron på Kristus och hans kärlek

påverkar på detta sätt hela den kristnas liv och öppnar upp denna för Gud. Människans kallelse är att genom Anden låta Guds kärlek flöda i mötet med våra medmänniskor. På så vis blir den kristna kärleken ett tecken på Guds kärlek för sin skapelse.

Slutsatsen blir att utgångspunkten för Svenska kyrkans diakoni är Guds kärlek genom Jesus Kristus, vilken kristna blir kallade till att ta del av genom dopet. Gud, världen, medmänniskor och individen hör alla samman och är ett uttryck för Guds gåva till människan att älska och låta sig älskas av Gud.

Den frälsningsakt som beskrivits ovan försätter den kristna människan i ett ansvar att värna om sina utsatta medmänniskor (Svenska kyrkan, 2015, s. 21, 23). Motivet för detta är inte meriter för frälsning eller Svenska kyrkans egenintresse. *Ett biskopsbrev om diakoni* hänvisar i detta avseende till Luthers uttalande om att ”goda gärningar inte har något namn” (Svenska kyrkan, 2015, s. 23). Motivet för diakonin är snarare att möta medmänniskors behov och växa i kärlek, utan baktanke. Bibelord där Jesus förkunnar, förlåter och botar får i biskopsbrevet utgöra exempel på hur den kristna människan bör agera (s. 25). Jesus, menar man, vänder på maktperspektiv och hjälper utan att kompromissa med sin egen kraft.

Kopplat till ovan förda redogörelse för förbindelsen mellan den kristna personens tro och handlingar är ett resonemang som förs i *Ett biskopsbrev om diakoni* (2015). I avsnittet lyfter författarna att kristen tro bör förstås som en tro och inte en livsåskådning då åskådingsbegreppet tenderar att ”markera en intellektualiserad distans till tron som i värsta fall leder till att man ser kärlekens gärningar som ett möjligt tillval” (s. 16). I stället bör kristna i sitt sätt att leva inspireras av att Jesus lära och liv var tätt sammantvinnade. Den kristna tron, menar man, innebär att leva i en genom Kristus återupprättad relation med Gud (s. 16).

Ett biskopsbrev om diakoni innehåller ett kapitel om brännpunkter för Svenska kyrkans diakoni idag, samt vad diakonin kan bidra med i dagens samhälle (Svenska kyrkan, 2015). Ur brännpunkterna går det att utläsa vad biskoparna upplever som problemområden i samhället. Dessa ger en bild av varför Svenska kyrkan bör arbeta diakonalt, utöver de teologiska grundmotiv som presenteras tidigare i dokumentet. Först i ledet av brännpunkter lyfts individualismen som ett tecken på individens frihet, men främst ett samhällsproblem som leder till ensamhet och individens upplevelse av sig själv som mittpunkten i sitt eget universum (s. 53–54). Biskoparna lyfter därefter att dagens samhälle har en immanent verklighetsbild präglad av inomvärldslighet och ekonomism (s. 55–56). De berör även den

isärdragning som sker i samhället i form av växande ekonomiska och sociala klyftor, vilken resulterar i social utestängning av människor som lever i marginalerna (s. 61). Detta sätts även in i ett globalt perspektiv då biskoparna diskuterar Sveriges ansvar för människor i mindre trygga delar av världen (s. 62). Slutligen reflekterar biskopsbrevet över Svenska kyrkans samhällsansvar i relation till klimatkrisen samt risken för demokratins minskade kraft i samhället (s. 62–64).

3.5 Hur utövas denna diakoni enligt materialet?

Svenska kyrkans diakoni har till uppgift att förstå den enskildes behov och stärka dennes agens (Svenska kyrkan, 2015, s. 39). Biskoparna menar även att det är viktigt att Svenska kyrkan uppmärksammar de strukturer som bidrar till människors utsatthet och försvårar möjligheten att ändra på den utsattes situation. Den här delen av det diakonala uppdraget kallas ibland för profetisk eller politisk diakoni. Biskopsbreven betonar att detta arbete, som går ut på att Svenska kyrkan är en välfärdsutövare som utför diakonala insatser för en mottagare, bör grundas på en relation parterna emellan som kännetecknas av ömsesidighet och en vetskap om gemensam bräcklighet (s. 41). Biskoparna liknar detta förhållningssätt med att alla är ”tiggare längs livets pilgrimsväg”.

Kopplat till de brännpunkter *Ett biskopsbrev om diakoni* diskuterar berörs även hur Svenska kyrkan kan vara en positiv, förändrande kraft i världen (Svenska kyrkan, 2015).

Biskopsbrevet använder sig av jämförelsen att Svenska kyrkans diakoni lämnar efter ”spår” i samhället. Dessa spår ger insyn i hur Svenska kyrkans diakonala arbete bör utövas. Det första spåret är det hopp som tron och evangeliet om Kristus ger upphov till (s. 65). Varken Kristus eller diakonin skyggar för smärtan i livet i en värld där motgångar tolkas som ett misslyckande. Tron bär på budskapet att glädje och sorg verkar samtidigt och att Guds rike finns mitt i den kristna gemenskapen. Sedan följer en reflektion kring sanning där Jesus lyfts som förebild i den kristna församlingens förhållningssätt till sina medmänniskor och samhällets strukturer (s. 67). Jesus visar vägen genom att våga ifrågasätta det som tas för givet. Biskoparna menar att detta förhållningssätt följs av nästa spår, nämligen Svenska kyrkans protest mot orättvisa. Till denna profetiska dimension hör att ge positiva exempel på medmänsklighet, vilket bygger på att Svenska kyrkan aktivt deltar i att bygga ett gott samhälle (s. 68). Därtill menar biskoparna att diakonin handlar om att ta vara på människors förmågor genom att stötta och guida efter behov.

De två sista spåren har tydliga teologiska drag. Det första berör diakonins uppgift att bidra till att människor uppskattar varandras olikheter. Uppgiften följer av försoningens gåva genom Kristus, som leder till att kristna förväntas arbeta för förlåtelse och försoning mellan människor i samhället (Svenska kyrkan, 2015, s. 68). Detta uttrycks exempelvis genom ekumeniska samarbeten och Svenska kyrkans arbeten med aktörer inom offentlig sektor. Slutligen berörs nåden, som enligt luthersk tradition är ett kännetecken för den kristna gemenskapen. Nåd är Guds gåva till människan som får ge vidare denna i mötet med sina medmänniskor (s. 69). Biskoparna menar att nåden bör utgöra ett grundvärde i samhällsbygget och påminna om människans okränkbara värde.

Mer konkret är inte Svenska kyrkan i redogörelserna för hur diakonin bör gå till. Detta kan bero på det de själva skriver i dokumentet, nämligen att församlingens uppgift att bedriva diakoni bör grundas på en analys av den egna omgivningen som sedan följs av kontextuellt anpassande handlingar (Svenska kyrkan, 2015, s. 34). Handlingarna och insatserna skiljer sig åt beroende på sammanhang och ser därför troligen olika ut i beroende på församling. I biskopsbrevet konstateras dock att det diakonala arbetet ofta inbegriper samverkan med andra välfärdsinstanser.

3.6 Hur porträtter materialet Svenska kyrkans välfärdsskapande roll?

Diakonens uppgift att verka politiskt och ta plats i det offentliga samtalet kan ta sig i uttryck på olika sätt. Bland annat menar biskoparna att diakonen har en skyldighet att protestera när människovärdet kränks, exempelvis genom offentlig debatt eller genom att samarbeta med relevanta myndigheter eller samhällsföreträdare.

En av de många motiv som ligger bakom *Ett biskopsbrev om diakoni* är att biskoparna önskar ”stimulera till ökad samverkan mellan alla goda krafter i vårt samhälle” (Svenska kyrkan, 2015, s. 7). Baserat på olika passager i materialet består dessa ”goda krafter” både av andra religiösa samfunds insatser för att minska utsatthet och icke-konfessionella organisationer och företag. Det är inte endast Svenska kyrkans ansvar att förbättra medmänniskans livssituation.

I *Ett biskopsbrev om diakoni* betonas vikten i att Svenska kyrkan samverkar med övriga delar av civilsamhället, samt att församlingarna stärker sina kontaktnät med offentlig sektor (Svenska kyrkan, 2015, s. 36). Inom den offentliga sektorn behövs kontakt med exempelvis Försäkringskassan, Arbetsförmedling och liknande myndigheter. I första hand menar man att församlingen bör ge kunskap om vilka möjligheter till individuellt stöd som finns inom offentlig sektor, men man lyfter även möjligheter till gränsöverskridande samverkan för vissa

målgrupper, samt att församlingen kan fungera kompletterande gentemot socialtjänsten. Enligt kyrkoordningen kan en församling bedriva en verksamhet för det offentliga räkning med extern finansiering så länge verksamheten har en naturlig anknytning till församlingens grundläggande uppgift.

Ett biskopsbrev om diakoni lyfter tre möjliga roller för Svenska kyrkans diakoni inom välfärdsfrågor. Man menar att Svenska kyrkan kan vara en samverkanspart, exempelvis i arbete tillsammans med diakoninstitutioner och stadsmissioner, samt en utförare av välfärdstjänster genom drivandet av skolor, integrationsarbete eller liknande (Svenska kyrkan, 2015, s. 38). Därtill menar de att Svenska kyrkan kan förstås som en röstbärare och påverkanaktör.

3.7 Svenska kyrkans diakonisyner

Svenska kyrkan för fram olika teman i redogörelserna för diakoni, både implicit och explicit. Dessa är inte alltid överensstämmande. Därför går det att konstatera att de nationella styrdokumenterna ger uttryck för olika diakonisyner.

Två huvudsakliga teman framträder i materialet vad gäller hur det diakonala ansvaret bör förstås, vilka känns igen från Ekstrands tidigare nämnda kapitel "Thinking Theologically about Welfare and Religion" (2011). Den ena uttrycker en syn på Svenska kyrkan som en institution, och resulterar i att diakonin främst kopplas till Svenska kyrkans organisation och anställda. Den andra uttrycker en självförståelse där Svenska kyrkan uppfattas som en gemenskap utgjord av kristna personer, där individens diakonala ansvar är centralt. Detta personliga ansvar motiveras genom att människan kallas till diakoni genom dopet och att kristna bär på ett medmänskligt ansvar som en reflektion av Guds kärlek till människan.

Det går att utläsa åtminstone fyra olika övergripande spår i Svenska kyrkans förståelse för diakonins roll i det kristna livet. Den första är en ecklesiologisk diakonisyn där diakoni ses som en konstitutiv del av Svenska kyrkans självförståelse. Detta görs exempelvis genom att beskriva diakoni som en självklar del av det kristna livet. Denna diakonisyn förespråkas bland andra av Nordstokke (2011) som menar att utformandet av diakonins teologi måste vila på att diakonin förstås som en väsentlig del av att vara kyrka.

Det finns även spår av ett skapelseteologiskt perspektiv, så som det Hansson (2019) lyfter när han motiverar diakoni som ett medmänskligt ansvar. Detta uttrycks i biskopsbrevet när det

skrivs att människan genom dopet bjuds in till att vara medskapare av och verka för att sprida Guds kärleksfulla diakoni i världen.

Ytterligare ett spår som framgår i dokumenten är synen på Svenska kyrkan som en välfärdsskapande aktör, med motiv som grundas i samhällets behov snarare än teologiska argument. Denna diakonisyn riskerar att ”av-teologisera” diakonins insatser och göra diakonens arbete mer sekulariserat i den mening att diakonens arbetsuppgifter utformas på samma sätt som de välfärdsskapande tjänster som inte har konfessionella kopplingar. Följden av denna diakonisyn blir att Svenska kyrkan inte har något speciellt, kristet att tillföra välfärdssamhället, men att Svenska kyrkan upplevs som en samhällsaktör med möjlighet möta en stor mängd av samhällets behov i dagens kontext. Kopplat till detta spår är förståelsen för diakoni som en kritisk röst som kan riktas både mot Svenska kyrkans egna verksamheter och övriga samhälle.

Slutligen går det även att utläsa ett lutherskt spår i texterna om diakoni, där människans rättfärdiggörelse genom tron allena och de kristnas gemensamma kallelse till att värna om sin nästa utan baktanke utgör viktiga beståndsdelar för hur Svenska kyrkan förstår människans mellanmänniska relationer och relationen med Gud. Detta spår kommer beröras djupare i det efterföljande avsnittet.

3.8 Sammanfattning

Den svenskkyrkliga diakonens roll beskrivs som ett karitativt ledar-och omsorgsuppdrag i och för församlingen med särskilt fokus på extra utsatta. Diakontjänsten bör uppfattas som en livshållning snarare än ett arbete. Paralleller kan här dras till hur biskoparna förklarar vikten av att den kristna övertygelsen beskrivs i termer av tro snarare än livsåskådning, då kristna medmänniska handlingar annars kan tolkas som ett möjligt tillval i ett kristet liv.

Svenska kyrkans diakoni är tänkt att riktas till alla människor, men främst marginaliserade. I de nationella dokumenten framgår att alla kristna bär på ett diakonalt ansvar, då alla kristna är kallade att tjäna varandra. Människan har till uppdrag att ge uttryck för Guds diakoni genom att möta sina medmänniskors behov med kärlek, och utan baktanke. Dock bär diakonen på ett särskilt ansvar i drivandet av församlingens diakoni, och kyrkoherden beskrivs som ytterst ansvarig för denna verksamhet.

Svenska kyrkans diakonala uppdrag kommer till uttryck i karitativa insatser, politiska ställningstaganden, uppmärksammandet av ojämlika strukturer och ett ömsesidigt

tillvaratagande av människors förmågor. Biskoparna uppmanar till ekumeniska samarbeten och samverkan med utomkyrkliga parter. Svenska kyrkan förespråkar en kyrka som har tar en aktiv roll i välfärdssamhället, och som kan tänkas bidra med något specifikt kristet. Analysen har visat att Svenska kyrkans nationella dokument presenterar en mängd diakonisyner, snarare än en enhetlig diakonisyner.

Resultatet av analysen utgör den ena parten i den kommande jämförande diskussionen där Svenska kyrkans diakonisyner relateras till luthersk identitet, så som den presenterades i bakgrundskapitlet.

4. Jämförande diskussion

Kommande avsnitt söker besvara uppsatsens andra frågeställning: Hur förhåller sig denna diakonisyn till luthersk identitet? Svaret på frågan har delats upp i kortare avsnitt utifrån olika framträdande teman i Svenska kyrkans diakonisyn respektive luthersk identitet. Dessa teman ger uttryck för både likheter och motsättningar i mötet mellan de två områden som undersökts.

4.1 Rättfärdiggörelselära och gemensam bräcklighet

Att tjäna medmänniskan är centralt i Svenska kyrkans diakonisyn, vilket inte står i motsättning till luthersk identitet. Tvärtom betonar luthersk lära att människor är skyldiga att värna om sin nästa. Rättfärdiggörelseläran bör inte tolkas som att goda gärningar inte är av värde, endast att goda gärningar inte kommer föra människan närmare Gud. I Svenska kyrkans ordalag förklaras det som att kristna, goda gärningar och diakonala insatser görs utan baktanke. När biskopsbrevet yttrar att diakonala handlingar inte har någon bakomliggande, självuppfyllande agenda kan deras resonemang förstås som ett uttryck för rättfärdiggörelseläran. Denna typ av gärningar vittnar om det lutherska budskapet att den kristna människan på grund av sin gudstro är kallad att behandla andra väl, inte för sin egen skull utan för andras.

Luthersk identitet lär att alla människor, oberoende av sina jordiska medel, är både syndiga och rättfärdiga i Kristus. Ur detta följer en människosyn där alla människor oavsett position i samhället förstås som lika inför Gud. Denna människosyn tycks ligga till grund för Svenska kyrkans förståelse för hur dess verksamheter bör bemöta människor i behov av stöd. I den diakonisyn som porträtteras i de nationella dokumenten framträder en diakoni särskilt inriktad mot människor i utsatta livssituationer. Med inspiration från Jesus uppmuntras kristna att inta den marginaliserades position och möta sina medmänniskor i ömsesidig solidaritet. Genom att vara medveten om sin egen bräcklighet, det vill säga människans synd, är det enligt Svenska kyrkan lättare att hantera det ojämlika mötet mellan den utsatta och diakonins representant. Med rättfärdiggörelseläran i åtanke, som vittnar om att människans handlingar inte tjänar något rättfärdiggörande syfte för utföraren, förstärks synen på diakoni eller nästantjänsten som ett uttryck för medmänsklig omsorg, snarare än något som görs av en överlägsen part för egen vinnings skull.

4.2 Den kristna människans ansvar

I de nationella styrdokumenterna presenteras en handlingskraftig bild av den kristna gemenskapen. Tidigare i uppsatsen nämndes att den lutherska traditionen genom dess rättfärdiggörelselära ibland lett till en passiv tolkning av människans roll i världen. Då det är Guds handlingar som öppnar upp för relationen mellan Gud och skapelsen och Gud genom nåd rättfärdiggör människan har somliga dragit slutsatsen att det inte är relevant hur den kristna individen agerar. Kanske kan denna passiva förståelse för den kristna människans handlingar utgöra bakgrunden till att författarna till biskopsbrevet väljer att presentera en bild av människan som högst aktiv i arbetet för en bättre värld. Flera gånger återkommer biskoparna till de kristnas uppdrag och kallelse, samt att den kristna personen med Andens kraft ställer sig till förfogande i arbetet för en kärleksfull värld.

Biskoparna varnar för skapandet av en intellektualiserad distans till tron då denna kan leda till att den kristna personen ser medmänskliga handlingar som ett möjligt tillval i ett kristet liv. I stället förklaras de diakonala gärningarna som något kristna bör uppleva som direkt kopplade till tron. Detta intima samband mellan tro och handling är luthersk i den bemärkelse att luthersk identitet ser gudstro som ett fundament som goda gärningar föds ur. Handlingarna bör dock inte ses som något som följer naturligt ur tron utan att individen har en aktiv roll i dem. Varken hos luthersk identitet eller i Svenska kyrkans diakonisyn framställs människan som helt utan agens i frälsningens inverkan på människans ageranden. I Svenska kyrkans dokument finns skapelseteologiska formuleringar som menar på att kristna genom dopet bjuds in till att bli medskapare av världen och att de döpta är kallade att stå på godhetens sida. Människan måste själv ta ställning till Guds inbjudan till att verka för det goda, och försöka göra detta efter sin bästa men bristande förmåga. Luthersk rättfärdiggörelselära lär att människan fortfarande aktivt måste kämpa för att göra gott och inte synda, fastän hon blivit rättfärdiggjord. Detta gäller oberoende tolkning av rättfärdiggörelsen. I biskopsbrevet visar biskoparna på en inneboende potential hos luthersk teologi i skapandet av handlingskraft hos troende. Indirekt ifrågasätter de tolkningar av traditionen som motverkar en aktiv diakoni, utan att gå emot den lutherska teologin. Brevet utgör i detta fall ett exempel på protesten i protestantismen, vilken Eriksson (2002), Parenmalm (2001) och Gerle (2008) ger prov på i sin forskning. I likhet med ovan nämnda forskare möjliggör styrdokumenterna i detta fall att en progressiv kraft utvinns ur luthersk identitet.

4.3 Guds diakoni

I *Ett biskopsbrev om diakoni* används begreppet Guds diakoni (Svenska kyrkan, 2015, s. 8). Dess innebörd beskrivs som ”Guds svar på den nöd som den skadade skapelsen liksom ropar ut. Det är Guds goda rörelse genom världen”. Svenska kyrkans diakoni menar man är ett gensvar på detta. Detta gensvar föds ur att människan formas av Anden och på så vis låter Guds diakoni flöda i det sociala samspelet. Guds kärlek görs därmed synlig i den kristna människans möte med sina medmänniskor. Kortfattat menar biskopsbrevet att människans omsorg om medmänniskan är en direkt följd av Guds omsorg. Luthersk rättfärdiggörelselära och den medföljande synen på goda gärningar vilar i att människan rättfärdiggörs genom Guds nåd. Tanken om att Gud verkar i människornas samspel genom Andens inverkan på individen återfinns i den tolkning av rättfärdiggörelsen som bestående av två dimensioner. Genom att komma till tro och helgas formas människan alltmer efter Guds vilja, och kan genom aktiva försök verka alltmer gott, liksom vad Gud vill. Tanken om Guds diakoni går därför att tolka som ett direkt uttryck för detta lutherska tankesätt.

Denna Guds diakoni återfinns inte någon annanstans i varken det undersökta materialet eller i de studier som omnämns i forskningsöversikten. Ändå väljer man att presentera detta icke etablerade begrepp i biskopsbrevet. En anledning till detta kan vara att resonemanget uppvisar en naturlig koppling mellan Guds kärlek och den kristna gemenskapens kärlek till medmänniskan. På så vis betonas diakonins förbindelse med Gud. Genom att tala inte bara om diakoni när man beskriver mänsklig aktivitet, utan även Guds verkan i världen ökar även förståelsen för diakonins innebörd och möjligen även synen på diakoni som en omistlig del av det kristna livet.

Diakonin tycks ännu söka sin identitet och särställning inom den kristna gemenskapens olika uppdrag och denna parallell mellan Gud och människa positionerar diakonin inom Svenska kyrkan och förtydligar dess relation till den kristna gudsbilden. Ordet diakoni har bara använts inom Svenska kyrkan under de senaste århundradena fastän dess innebörd, kristen kärlek och omsorg, alltid har kommit till uttryck genom kyrkans historia. Att benämna Guds kärlek som Guds diakoni befäster således själva ordets plats i kristen tradition.

4.4 Allmängörandet av diakoni

De nationella dokumenten visar, exempelvis genom det ovan nämnda Guds diakoni, på den diakonala ambitionens starka förankring i både det kristna livet och i luthersk identitet. Diakoni förstås i Svenska kyrkans dokument som ett självklart uttryck för kristen tro, nåd och

rättfärdighet. Man skriver att alla kristna bär ett diakonalt ansvar, fastän vissa kallas till det specifika diakonämbetet. Därtill menar man, vilket nämndes tidigare i den jämförande diskussionen, att detta diakonala förhållningssätt bör förstås som direkt kopplat till tron, snarare än som ett intellektualiserat tillval till den kristna tron. Utifrån formuleringarna tycks det dras ett likamedstecken mellan diakoni och att leva ett kristet liv. Att vara kristen innebär helt enkelt att leva diakonalt. Ur detta följer att diakonin görs till ett kristet allmängods, och att dess innebörd blir bred och allomfattande.

Ett allmängörande av kristet ansvar känns igen i luthersk tradition, men då i talet om Luthers allmänna prästadöme, vilket lär att alla kristna genom dopet är kallade att tjäna medmänniskan och sprida den kristna läran genom evangelisation och utbildning. På så vis kan man förstå det som att alla kristna är präster, men att bara vissa utövar detta uppdrag genom vigningstjänsten. Som en parallell till detta allmänna prästadöme skulle det gå att tala om ett allmänt diakonskap där alla kristna bär på ett diakonalt ansvar att utföra omsorg om medmänniskan, vilket kristna bjuds in till genom dopet.

Begreppet prästadöme tenderar att föra tankarna till att alla kristna bör vittna om det kristna evangeliet ute i världen. Detta kan uppfattas som dåligt anpassat efter dagens sekulära och religiöst pluralistiska samhälle där tron blir alltmer privat. Diakonin, å sin sida, som har kärleksfulla handlingar och medmänsklig omsorg i fokus kan vara enklare att efterleva idag. Diakonins budskap, att sprida kärlek och värna om sina medmänniskor, är svårt att argumentera emot, oberoende av religiös tillhörighet eller frånvaron av en sådan. Detta är en fördel med den mycket breda beskrivningen av diakoni som biskopsbrevet för fram.

Reflektionerna ovan syftar inte till att förkasta det allmänna prästadömet i utbyte mot ett allmänt diakonskap. I uppsatsen förespråkas inte ett antingen-eller-förhållande mellan de två. Båda dimensionerna av det kristna uppdraget tjäna ett syfte i att ge riktlinjer för hur en kristen bör leva sitt liv. Det är snarare en begreppsproblematik som ligger till grund för kritiken som lyfts mot det allmänna prästadömet, inte en kritik mot dess innebörd. En konstruktiv väg att gå i frågan är att tala om den allmänna respektive specifika tjänsten. På så vis skulle de kritiserade konnotationer som går att koppla till prästadömet minska, samtidigt som diakonins budskap och uppdrag skulle ges mer plats i det kristna livet. Ändringen skulle därtill bidra till att diakonskapet och prästadömet kopplades närmare varandra, vilket passar väl ihop med de nationella dokumentens formuleringar som beskriver vigningstjänsten som tre överlappande uppdrag. Denna typ av omarbetning av teologiska begrepp är inte

främmande för Svenska kyrkan, vilket visades exempel på under tidigare stycke rörande Guds diakoni.

Biskopsbrevens allmängörande av diakonin görs troligen för att påvisa diakonins direkta koppling till det kristna livet, men indirekt riskerar det att otydliggöra diakonins, eller kanske främst diakonens, särskilda uppdrag. Detta bygger vidare på en redan befintlig brist på identitet inom diakonatet som yttras på ett flertal platser i underlaget, samt i det forskningsunderlag som presenterades i forskningsöversikten. I biskopsbrevet förklarar biskoparna att delarna i den tredelade ämbetsstrukturen överlappar varandra, och att strävan efter att skapa tydliga gränsdragningar dem emellan inte är en framkomlig väg. Biskoparna konstaterar att de vill stärka gestaltningen av diakonens uppdrag, men mycket lite av det som presenteras är signifikant för diakontjänsten. Svenska kyrkans präster har särskilda uppdrag som endast de kan utföra, liksom biskoparna. Diakonerna har å sin sida inga egna exklusiva rättigheter i sin tjänst. Inte ens i de frågor som är direkt kopplade till diakonens arbetsuppgifter, det vill säga de diakonala insatserna, bär diakonen det yttersta ansvaret. I stället är det en präst, det vill säga kyrkoherden, som bär detta ansvar. Diakonens uppdrag kan ur en kritisk synvinkel ses som ett hopplock av prästens, pedagogens och de ideellt engagerades ansvarsområden. Det som skiljer diakonens arbetsuppgifter från de andras är att diakonen har ett ”diakonalt förhållningssätt”, men om diakoni ska förstås som ett allmänt kristet förhållningssätt tappar detta sin tyngd.

Diakonens diffusa uppgift känns igen från Edgardhs (2019) kritik där hon grundar diakonens gränslösa och otydliga uppdrag i en kombination av motsägande diakonisyer och få direktiv från nationell nivå angående vad församlingarna bör arbeta med diakonalt, vilket i förlängningen leder till att diakonens arbete beskrivs i termer av personliga egenskaper. Det lutherska arvet ger ingen tydlig fingervisning om hur detta problem kan lösas, då diakonatet som det förstås idag inte har en historisk förankring i luthersk tradition och inte ingår i Luthers ämbetssyn. Utfallet blir att diakonin tycks värderas högre än diakonens arbete, vilket förstärks ytterligare i både *Kyrkoordning för Svenska kyrkan* (2023) och de båda biskopsbrevens konstaterande att diakoni utgör en av de fyra uttrycken för församlingens grundläggande uppgift, samtidigt som det inte finns något krav på att varje församling ska tillhandahålla en diakontjänst.

4.5 Diakonins plats i lag och evangelium

I denna studie dras paralleller mellan Svenska kyrkans diakoni och luthersk identitet. Detta leder till en önskan om att föra in diakonin i de teologiska ramverk som luthersk identitet presenterar. Dialektiken lag och evangelium samt tvåregementsläran utgör två läror som på varsitt sätt skapar gränsdragningar mellan andligt och världsligt. I forskningsöversikten presenterades Nordstokkes (2011) beskrivning av diakoni som en interdisciplinär diskurs som innefattar både religiöst och sekulärt språk och vars arbete bör anpassas efter både kyrkan och dess sociala omgivning. Beskrivningen skapar en bild av diakoni som en brygga mellan kyrkans andliga arena och den världsliga arenan. Denna bild delas av den diakonisyn som presenteras i resultatet. Synen på diakoni som en gränsöverskridande praktik leder till en instinktiv känsla av att det bör vara svårt att skapa en harmoni mellan Svenska kyrkans diakoni och luthersk identitets uppdelning mellan andligt och världsligt.

Den första dialektiken som ska jämföras med Svenska kyrkans diakonisyn är uppdelningen mellan lag och evangelium. De nationella styrdokumentens redogörelser för diakonens uppdrag går att tolka som att diakonen bör förstås som ett uttryck för lagens verkan i det kristna livet, vilken förklarar vad som är rätt och fel förhållande till Gud och realiserar i den rättfärdiga människans agerande. Man skriver att diakonens drivkraft inte är att omvända någon till kristen tro, utan att erbjuda möjligheter för den som vill att finna vägar in i en personlig tro och den kristna gemenskapen. Då det inte återfinns någonstans i diakonens vigningslöften att denne har i uppdrag att förkunna evangeliet bör vägarna in i den kristna tron öppnas på annat sätt, exempelvis att stå på de förtrycktas sida och verka för att Guds vilja blir förverkligad i världen.

Då Svenska kyrkan ger uttryck för en mängd förståelser för det allmänna diakonala uppdraget är det något svårare att placera in denna i uppdelningen mellan lag och evangelium. Eftersom evangeliet syftar till vad människan bör tro går det dock att konstatera Svenska kyrkans diakonisyn, generellt sett, inte har en given plats i evangeliet. Därför tas det i uppsatsen avstånd från Edgardhs tes att diakonin bör förankras i evangeliet (2011). Ser man i stället till lagen tycks diakonin passa bättre in. Lagen syftar, enligt *Konkordieformeln* (1985) som bekant till hur människan bör agera i relation till sina medmänniskor och skapelsen, vilket är det centrala ämnet inom diakonin.

För att vidare undersöka lagens möjlighet att agera grund för diakonin kan man använda sig av dess tre bruk. Lagens första bruk avser att upprätthålla ordning i mellanmänskliga

relationer, vilket är lätt att koppla samman med det diakonala uppdraget. Det ansvar som utläses ur lagens första bruk gäller för alla människor, inte endast de med en kristen övertygelse. Denna leder till att den allmänna diakonin inte grundas i en särskild, kristen tro eller moraluppfattning. I stället motiveras den utifrån en moral som är densamma för alla människor oberoende religiös övertygelse. Sett ur ett kritiskt perspektiv innebär detta en form av urholkning av diakonins motiv. Man kan fråga sig varför Svenska kyrkans diakoni behövs om den inte grundas på ett specifikt kristet förhållningssätt till omvärlden. Att grunda diakonin i lagens första bruk är framför allt problematiskt relaterat till Svenska kyrkans diakonisyn, då det inte överensstämmer med biskopsbrevens starka betoning på det diakonala arbetet som ett särskilt kristet uppdrag.

Lagens andra bruk syftar till att visa människans synd och driva denna närmare Kristus i önskan om tillflykt från Guds vrede, vilket leder till rättfärdiggörelse. Diakoni ger då uttryck för en tillrättavisande eller anklagande ambition, vilken kan riktas mot staten eller organisationer som i Svenska kyrkans mening agerar mot kristna ideal. Här kan paralleller dras till den profetiska diakoni som förespråkas i biskopsbreven. Detta förutsätter dock att diakonin bygger på en önskan om att dess mottagare ska ta del av det kristna evangeliet. Detta går emot biskoparnas uttalande om att diakonin inte ska ha en baktanke, men är samstämmigt med de formuleringar i dokumenten som syftar till att diakonen bör hjälpa människor att finna vägar in i en personlig tro. Störst potential går att finna i lagens andra bruks möjlighet att verka som bas för diakonala handlingar riktade till exempelvis missbrukare eller våldsutövande personer, vars gärningar kan förstås som att ha syndat mot sig själv eller skapelsen. Anonyma alkoholister och liknande grupper har drag av detta. Lagens andra bruk kan alltså bidra med motiv till diakonala insatser, men endast i mer specifika fall. Resurser som syftar till en mer allomfattande förståelse för diakoni går i stället att finna i det första och tredje bruket.

Denna studie utgår från att lagen består av tre bruk. Lagens tredje bruk lär att lagen ska förkunnas även för de rättfärdiggjorda, då även de behöver bli påmind om lagens innebörd. Utifrån en av de tolkningarna av rättfärdiggörelsens relation till lagen som berördes tidigare kan man tänka att lagens tredje bruk möjliggör att lagen har något mer att säga till de kristna än andra människor. Detta eftersom lagens tredje bruk kan tolkas som ett redskap för det rättfärdiggjordas helgelse. På så vis kan man argumentera för att den kristna har bättre förutsättningar att följa lagens första bruk, och därmed har bättre möjligheter att handla moraliskt gott. Kristen etik kan i och med detta förstås som sprungen ur människans tro med

stöd av lagens tredje bruk. Evangeliet får på så vis en avgörande roll i människans agerande och ses som en viktig grund till kristna, goda gärningar. Denna avgörande roll uttrycks i biskopsbrevens genom formuleringar som antyder att evangeliet är en av de delar som utgör grunden till Svenska kyrkans diakoni. Ett sådant exempel är att diakonen ska omsätta evangeliet i handling eller verka som ett barmhärtighetens tecken.

Till att döma av ovan förda resonemang går det att finna belägg för att tolka diakoni som ett uttryck för lagen. Det uppstår dock problem i diskussionen när de tre bruken diskuteras i relation till diakoni, då det är svårt att helt frångå evangeliet från diakonins grund, men samtidigt bevara ett särskilt kristet motiv. Detta utgör ett exempel på att lag och evangelium bäst förstås som två dialektiska kategorier, snarare än dikotomier. Att exempelvis Grenholm (2011) uppfattar kristen etik som uddlös kan bero på att han inte tar tillräcklig hänsyn till lagens och evangeliets dialektiska förhållande, utan förstår dem som delar av ett motsatspar.

Man kan fråga sig varför biskoparna väljer att i breven återkommande tala om evangeliet, men aldrig berör vad som menas med Guds lag. Lag och evangelium hör samman i ett nära samspel och då evangeliet får en så framträdande roll i Svenska kyrkans diakonisyn går det att hävda att lagen borde ges samma plats. En anledning till att detta inte är fallet kan vara att Svenska kyrkan drar sig för att använda lag-begreppet då det i dagens diskurs främst konnoterar till lagtexter och regler, snarare än så som luthersk tradition använder ordet lag, nämligen som en gudomlig lära om vad som är rätt och fel. Svenska kyrkans förståelse för lag och evangelium tycks bära på andra innebörder än vad luthersk identitet lär ut.

Det finns fog för att anta att biskoparna implicit berör människans uppfyllande av lagen i dokumenten, men talar om det i andra ordalag, nämligen som en sorts evangelium omsatt i handling. När biskoparna skriver att den särskilda vigningstjänsten och alla församlingar ska gestalta evangelium i ord och handling menar de i lutherska termer att förkunna evangeliet och att följa Guds lag. Evangeliet breddas på detta sätt till att inbegripa mer än den lutherska förståelsen för ordet, när det i själva verket vilar på en luthersk förståelse för lagens tredje bruk. Talar man om ett distinkt tredje bruk blir att vara barmhärtighetens tecken egentligen inte evangelium, så som biskoparna skriver, utan en särskild uppgift för de omvända.

4.6 Tvåregementsläran och diakonins roll i samhället

Ytterligare en dialektik inom luthersk tradition som är av intresse för diakonin så som den förstås inom Svenska kyrkan är tvåregementslärans förståelse för den världsliga och den andliga makten. Styrdokumentet för fram en diakonisyn där Svenska kyrkan bör vara en aktiv

och samverkande välfärdsaktör som arbetar både reaktivt och proaktivt för människors välmående. Diakonen bör stå på de förtrycktas sida och arbeta med och för utsatta för att ta dem ur sin marginaliserade position. Därtill menar man att Svenska kyrkan bör utgöra en profetisk och till viss del politisk röst när det sker orättvisor i närområdet och världen i stort. I *Ett biskopsbrev om diakoni* lyfter biskoparna en mängd, enligt dem, problem i samhället som de menar att diakonin kan råda bot på (Svenska kyrkan, 2015). Svenska kyrkan förordar alltså en kyrka som är inblandad i fler samhällsfrågor än de direkt religiösa eller kyrkligt relaterade.

Den lutherska traditionen har en desto otydligare bild av hur man bör förstå kyrkans roll i samhället, vilket möjliggör åtminstone två tolkningsvägar. Tvåregementslärans uppdelning mellan ett andligt och ett världsligt uttryck för Guds makt kan användas för att förstärka en gränsdragning mellan kyrkans plats i världen och övriga samhället. Om det andliga och det världsliga regementet uppfattas som helt åtskilda begränsas Svenska kyrkans ansvar i världen till det andliga regementet. Här skapas en motsättning mellan Svenska kyrkans diakonisyn och luthersk identitet. Svenska kyrkans diakoni är riktad till alla människor oberoende religiös övertygelse, vilket konstaterades i resultatavsnittet. En skarp uppdelning mellan andligt och världsligt regemente går emot denna förståelse för diakonins subjekt. Likaså skapas problem i den organisatoriska utformningen av det diakonala arbetet, då det samarbete med andra välfärdsinstanser som förespråkas i Svenska kyrkans nationella dokument inte görs möjlig i denna tolkning av tvåregementsläran.

Tvåregementsläran, tillsammans med den tillhörande lutherska försiktigheten inför att ifrågasätta världsliga ledare bidrar därtill till en försvagning av möjligheten för Svenska kyrkan att verka som en samhällskritisk röst. Det politiska och profetiska uppdrag som biskoparna återkommande skriver om går inte att motivera om kyrkan inte tänks ha ansvar för även det världsliga regementet. Diakonens skyldighet att protestera när människovärdet kränks och dennes uppdrag att delta i den offentliga debatten ges ingen plats.

Det går dock även att läsa tvåregementsläran på ett motsatt sätt. Enligt denna tolkning talar inte tvåregementsläran emot kyrkligt politiskt engagemang. Snarare pekar läran på att kyrkan inte bör försöka överta statens funktioner. Tvåregementsläran kan utifrån detta synsätt exempelvis förstås som ett verktyg i motståndet mot teokratiska politiska ambitioner och verka som en uppmuntran till att kyrkan ska arbeta för ett bättre samhälle. Svenska kyrkans diakonisyn passar på det stora hela mycket väl in i denna tolkning av tvåregementsläran. Sett utifrån denna tolkning förespråkar både luthersk identitet och Svenska kyrkans styrdokument

en diakoni som är engagerad i frågor utöver de andliga eller kyrkliga. Svenska kyrkan kan alltså, med grund i luthersk identitet yttra sig i frågor om världsliga angelägenheter samt sätta sig emot den världsliga överheten när det uppfattas som rimligt. Denna profetiska eller politiska diakoni bör uttryckas i form av ord eller fredliga aktioner, inte genom öppen revolt eller våld, vilket går att utläsa explicit från lutherska läror och implicit från de nationella styrdokumenterna. Biskoparna skriver att Svenska kyrkan lämnar kristna spår efter sig i samhället, exempelvis nådens inverkan på mellanmännsliga relationer samt Svenska kyrkans möjlighet att verka som konstruktiv förebild för resterande samhälle. Dessa och resterande spår som nämns i *Ett biskopsbrev om diakoni* (2015) förstås som ett uttryck för Svenska kyrkans profetiska uppdrag och kyrkans roll i luthersk tvåregementslära.

Svenska kyrkans diakonisyn stöter dock på motsättningar även i mötet denna mer generösa tolkning av tvåregementsläran. Biskoparna för fram att Svenska kyrkan kan driva verksamheter med syfte att komplettera statens uppdrag. Därtill menar de att Svenska kyrkan kan ansvara för projekt för det offentliga räkning med hjälp av extern finansiering. Dessa tankar är svåra att harmoniera med tvåregementslärans skarpa uppdelning mellan världslig och andlig makt.

4.7 Kyrkans särart

Baserat på diskussionen ovan finns det belägg inom både luthersk identitet och den diakonisyn som framträder i de nationella styrdokumenterna för att förstå Svenska kyrkan som en del i samhällets välfärdsarbete och en aktiv part i den offentliga debatten. Denna studied utgår från den tolkning av luthersk identitet som menar att kyrkan har ett samhällskritiskt ansvar att agera om den världsliga makten missbrukar sin position. Detta överensstämmer med Svenska kyrkans diakonisyn. Ur denna bild av Svenska kyrkans roll i samhället väcks frågan om Svenska kyrkan i sitt samhällsengagemang bör ha ett kristet särdrag eller inte, samt hur detta i så fall kan förstås.

Ser man till luthersk identitet går det att förstå det som att Svenska kyrkans verkan i världen fyller en säregen roll. Detta finner stöd i skilda tolkningar av lutherska läror. Synen på rättfärdiggörelsen som en inre förändring av människan som leder till att denna börjar handla mer gott, och därför inte behöver lagens tredje bruk, pekar på en särskild kristen moral. Detsamma gäller om man förstår lagens tredje bruk som ett hjälpmedel för helgelsen. Även Svenska kyrkans nationella dokument porträtterar en diakonisyn där kyrkan har potential att

bidra med något till samhället som inte andra aktörer kan. Två exempel på detta som biskoparna lyfter är evangeliets hoppfullhet och den kristna gemenskapens överflödande nåd.

Det utfall luthersk identitet har i förståelsen för kristen moral kan hjälpa argumentera för att Svenska kyrkans diakoni spelar en viktig roll i samhället, men skapar även vissa problem i mötet mellan Svenska kyrkan och det övriga samhället. Tanken att det finns en särskild kristen moral kan leda till ett inomkyrkligt upphöjande av denna och de handlingar som följer ur den. Draget till sin spets riskerar det att skapa bilden av att en frälst kristen är mer fulländad än andra. Detta har många problematiska följder, varav försvårandet av samarbete med utomkyrkliga aktörer är en.

4.8 Sammanfattning

Den jämförande diskussionen har undersökt hur Svenska kyrkans diakonisyn relaterar till luthersk identitet. Resonemanget har visat att Svenska kyrkans styrdokument för diakoni i stor utsträckning är förenlig med luthersk identitet. Detta beror dock på hur man väljer att tolka luthersk identitet och de centrala läror som står i fokus i uppsatsen. Luthersk rättfärdiggörelse och dess förhållande till goda gärningar återfinns i Svenska kyrkans diakonisyn. Bilden av människan som både syndig och rättfärdig kan förstås som ett motiv till hur Svenska kyrkan anser att mötet mellan diakonin och dess mottagare bör gå till då den motverkar den maktobalans som kan uppstå mellan Svenska kyrkan och utsatta.

Svenska kyrkan betonar att alla kristna har ett ansvar att leva ut sin diakonala kallelse. Denna handlingskraftiga människosyn kan ses som en motreaktion mot felaktiga tolkningar av luthersk rättfärdiggörelselära. Genom att allmängöra diakonin gör Svenska kyrkan tydligt att alla döpta bär på det diakonala uppdraget. Detta kan liknas Luthers allmänna prästadöme. När biskoparna belyser det gemensamma diakonala ansvaret riskerar de att samtidigt otydliggöra diakonens särskilda uppdrag.

I försöket att placera in Svenska kyrkans diakoni i den lutherska uppdelningen mellan lag och evangelium har resonemanget visat att lagen har mest kopplingar till diakoni. Det finns dock vissa svårigheter i detta. Beroende på i vilket av lagens bruk som tyngdpunkten läggs skapas möjligheter och motsättningar sett till Svenska kyrkans diakoni. Om Svenska kyrkan önskar förstå sina diakonala insatser i samhället som grundade i något specifikt kristet finns mest resurser i lagens andra och tredje bruk. Lagens första bruk bär på mycket potential i berättigande av diakonin, men i denna återfinns inte någon särskild kristen prägel.

Återkommande är det dock svårt att helt frångå evangeliets roll i diakonin. Tvåregementsläran kan både skapa problem och möjligheter för den diakonisyn som framträder i de nationella styrdokumenterna. Utifrån tolkningen att kyrkan bör protestera om världsliga makthavare agerar fel ges det plats för det biskoparna menar är diakonins profetiska och politiska ansvar. Luthersk identitet och Svenska kyrkans diakonisyn ger uttryck för att Svenska kyrkan utgör en särart jämfört med andra aktörer i samhällsdebatten och välfärdssamhället. Denna uppfattning hjälper motivera Svenska kyrkans diakoni, men riskerar att skapa bilden av en kristen moralisk överhet.

5. Kritisk analys

Kommande avsnitt avser besvara den tredje och sista frågeställningen: Hur kan denna relation mellan Svenska kyrkans diakonisyn och luthersk identitet problematiseras och eventuellt utvecklas med hjälp av några queerteologiska redskap?

De queerteologiska redskap som redogjordes för i den teoretiska och metodologiska diskussionen skapar tillsammans ett nät för kritisk analys. Dessa utgår från tanken att all mening är konstruerad. Ur detta följer att genus är performativt samt att identiteten är instabil och konstitueras av diskurser och maktstrukturer som subjektet underkastar sig. Genom dekonstruktion går det att få syn på dessa strukturer och processer. På så sätt kan normer och underordningsmönster göras instabila och ifrågasättas. Nedan kommer de resultat som hittills presenterats analyseras vidare med hjälp av de ovan nämnda queerteologiska redskapen.

5.1 Identitetens instabilitet

Fastän identitetsbegreppet för tankarna till individens självförståelse går queerteorins beskrivning av hur identiteten formas även att applicera på bredare, kollektiva identiteter. Queerteologins identitetsförståelse bidrar därför till att öka insynen i och problematiserandet av luthersk identitet och Svenska kyrkans diakonisyn. Vad som menas med luthersk identitet och diakoni är utifrån detta perspektiv instabilt och formbart. Dessa identiteter är inte slutna system utan ger uttryck för olika inom-och utomkyrkliga diskurser. De både påverkas av och påverkar de normer och maktstrukturer som verkar runtomkring dem. I denna plasticitet finns en stor potential som queerkritik kan belysa och arbeta konstruktivt med.

Queerteologins dekonstruerande av förgivettagna tolkningar av verkligheten samt dess tillhörande förståelse för identitetens formbarhet och får direkta metodologiska följder i frågan om hur luthersk identitet bör definieras i arbetet. I avsnittet som berörde teoretiska och metodologiska överväganden presenterades två förståelser för luthersk identitet. Den ena tolkningsvägen menade att Svenska kyrkan är luthersk på grund av sin reformerande karaktär. Den andra tolkningsvägen utgick från att Svenska kyrkan är lutherskt eftersom dess läror överensstämmer med några centrala läror som formulerades under reformationstiden. Under tidigare moment har denna sistnämnda, konfessionella identitetsförståelse, använts. Detta har tjänat syftet väl i den mening att luthersk identitet har preciserats genom centrala läror, vilka sedan har jämförts med olika teman som framgått i Svenska kyrkans diakonisyn. I detta avsnitt, som har en kritisk och konstruktiv ansats, bär dock semper reformanda på mer analytisk potential än den tidigare förespråkade konfessionella identitetsförståelsen. Denna

reformerande identitetsförståelse pekar på det queera i luthersk identitet. Därför kommer även denna syn på luthersk identitet ges plats i analysen.

Att arbetet för att uppnå sitt syfte behöver använda båda delar av Ekstrands (2012) typologisering av kyrkans identitetsförståelse visar på problematiken i att, som Ekstrand gör, försöka renodla och dikotomisera synen på identitet. Genom att kategorisera något så komplext och mångsidigt som identitet riskerar man att gå miste om vissa infallsvinklar när denna teoretiska uppdelning används i praktiken. Det queera går emot strävan efter att konkretisera och renodla tolkningsredskap då dessa fastän de synliggör vissa aspekter av det undersökta fallet alltid kommer osynliggöra andra. För att undvika detta bör de teoretiska redskapen möjliggöra en kreativ spänning i analysen. Detta kan uppnås med hjälp av att destabilisera dikotomin mellan de två identitetstyperna. Genom att kombinera den konfessionella inriktningens sökande efter stabilitet och överensstämmelse över tid med den reformerande tolkningsvägens progressiva ansats skapas en mer dynamisk förståelse för luthersk identitet och dess möjligheter.

5.2 Dolda maktstrukturer

Svenska kyrkans diakoni och luthersk identitet går även att beskriva som två maktcentra som bär på diskurser och underordningsmönster. Beroende på vilka underordningsmönster som är verksamma i diskurserna kommer olika grupper, individer och ämnen lyftas respektive undantryckas. I analyser av maktstrukturer är frågor om etnicitet, socioekonomisk bakgrund, ålder, religiös tillhörighet, kön eller könsuttryck och sexuell läggning återkommande ämnen för diskussion. Dessa ämnen är intressanta att lyfta både i reflektionerna kring vilka som utför diakoni och vilka som tar emot den. Därtill är de brännande i ett större samhällsperspektiv. Därför är det tänkvärt att ingen av dessa lyfts i biskopsbrevens diskussioner kring diakoni eller dess redogörelse för samhällets stora utmaningar. Genom att undvika dessa frågor och den roll diakonin spelar i dem går Svenska kyrkan miste om viktiga dimensioner i dess diakoniförståelse, dimensioner som om de uppmärksammades skulle tjäna den svenskkyrkliga diakonins syfte. Biskoparna undviker en transparent självkritik genom att inte tala om de maktstrukturer som är aktiva i den svenskkyrkliga diskursen. Att skriva om dessa frågor skulle leda till att fler personer inom Svenska kyrkan uppmärksammas på de normer och underordningsmönster som är verksamma inom organisationens verksamheter, då biskopsbrevens kan förstås som vägledande i Svenska kyrkans självförståelse. Då biskoparna inte gör detta bidrar de till en marginalisering av utsatta röster och en fortsatt självblindhet i frågor om de orättvisor som finns inom det diakonala arbetet.

Ett möjligt steg i lösningen av denna problematik är att låta den lutherska identitetens progressiva och självkritiska röst få ta större plats. Genom att se detta som en central del av Svenska kyrkans självförståelse blir en kritisk blick på den egna verksamheten lättare att motivera och genomföra. I denna mening bär det lutherska arvet på queera redskap som den svenskkyrkliga diakonisynten skulle tjäna på att anamma i större utsträckning än den gör idag. Detta tillvägagångssätt i användandet av luthersk identitet känns igen från en del av forskningsöversikten som berörde Svenska kyrkans reformerande potential, så som Erikssons (2012) och Gerles (2008) bidrag.

När biskoparna undviker att skriva om maktstrukturer går de även miste om att belysa den maktposition som Svenska kyrkan faktiskt har i samhället. Fastän Svenska kyrkan inte längre har samma självklara roll i Sverige som den haft historiskt är det fortfarande en inflytelserik aktör i samhället. Med detta inflytande följer makt och ansvar, vilket i sammanhanget inte behöver förstås som något negativt. I stället går det att finna positiva möjligheter i denna maktposition. Dessa pekar Svenska kyrkan på indirekt när styrdokumenterna uppmanar till att diakonin bör utgöra en profetisk och politisk röst i samhället, och förklarar att diakonen är skyldig att agera när människovärdet kränks. Dessa insatser skulle inte uppmuntras om Svenska kyrkan inte förväntade sig att få gehör i samhällsdebatten. Då detta inte uttryckligen förklaras i biskopsbrevens är det svårt att få syn på denna potential. Om resurserna i Svenska kyrkans makt belystes tydligare skulle diskussionen i biskopsbrevens kunna handla om hur Svenska kyrkan kan ta vara på sin maktposition i samhället för att göra världen mer jämlik.

5.3 Svenska kyrkans särart

Queerteori handlar i grund och botten om att göra det queera synligt, samt undersöka hur bilden av det normala uppstår, fungerar, upprätthålls och ifrågasätts. I och med att Svenska kyrkan tänks utgöra en annorlunda roll i dagens alltmer sekulära välfärdssamhälle går det att förstå diakonin som queer. Queerteologin kan därmed tänkas uppmuntra till att diakonin använder sin särart som en fördel. Med detta menas att Svenska kyrkan bör uppfattas som innehavare av särskilda budskap, insatser och moraliska värden som andra delar av civilsamhället inte besitter. Denna tanke finner stöd både i de nationella dokumenten och i luthersk identitet. I uppsatsen har tidigare förespråkats den tolkning av tvåregementsläran som uppmanar kyrkan till att axla ett politiskt och profetiskt uppdrag. Utifrån detta synsätt har Svenska kyrkan ett ansvar att protestera om den världsliga makten missbrukar sin maktposition. I biskopsbrevens och vigningsordningen framträder en liknande position när det skrivs att diakonen har en skyldighet att skrida till handling när människovärdet kränks, att

diakonens uppdrag är profetiskt, samt att Svenska kyrkan har en positiv, förändrande kraft i världen. Det förespråkade perspektivet tycks förutsätta en tolkning av rättfärdiggörelsen som en inneboende förändring i människan. Vidare stärks hållningen genom förståelsen av lagens tredje bruk som ett medel för helgelsen. Samma utfall kan följa utan att man räknar med ett tredje bruk av lagen. Utifrån andra tolkningar än dessa är det svårare att se vad som är särskilt med Svenska kyrkans välfärdsskapande arbete, som inte andra organisationer i civilsamhället kan bidra med.

Den queera synen på Svenska kyrkans särart som en fördel bidrar med ett perspektiv i den ännu inte lösta debatten kring hur den lutherska församlingen bör tvåregementsläran, nämligen att denna inte bör tolkas som att Svenska kyrkan ska vara passiv i samhällsdebatten. I frågan om hur lagens tredje bruk hanteras ger diskussionen om särart ingen tydlig riktning, då tanken om en kristen moral går att finna stöd för både med och utan accepterandet av lagens tredje bruk. Slutligen leder diskussionen till att den forensiska rättfärdiggörelsen är mindre lämplig.

5.4 Könandet av diakoni

Hittills har det konstaterats att Svenska kyrkans diakoni innehåller maktordningar som osynliggör olika problematiker och intersektionella maktstrukturer. En sådan struktur är synen på kvinnor och män, samt de underordningsmönster som är kopplade till denna. Faktumet att nio av tio diakoner och diakoniassistenter i Svenska kyrkan är kvinnor säger något om att kön spelar roll i Svenska kyrkans syn på diakoni. Ändå berörs inte frågor om kön eller jämställdhet någonstans i de nationella dokumenten. Att jämställdhetsfrågan inte diskuteras i dessa för Svenska kyrkan normerande dokument är ett problem. Det antyder att det finns underordningsmönster kopplade till kön inom den svenskkyrkliga diakonin som Svenska kyrkan inte är medveten om.

Utöver att statistiken visar en jämställdhetsproblematik i könsfördelningen inom diakonatet finns även andra tecken på könsordningens inverkan på diakonin. Det svenskkyrkliga diakonatet skildras i biskopsbrev och vigningsordningen som karitativt, det vill säga omvårdande och omsorgsinriktat, och diakonerna har utöver sin svenskkyrkliga diakonutbildning i regel en fackutbildning inom vård och omsorg. Diakonen bidrar med emotionellt stöd i form av själavård, bygger relation med och mellan församlingsmedlemmar och utför tjänster av kärlek som del i arbetet. De nationella dokumenten beskriver ämbetet med ord som barmhärtighet och kristen kärlek. Dessa uppgifter och ord har genom historien,

och har även idag, konnotationer till kvinnlighet. Så som diakonens arbete framställs finns det alltså belägg för att förstå diakonatet som ett kvinnligt kodat ämbete. Detta resultat känns igen från Edgardhs forskning som beskriver kyrkor som könade agenter inom välfärdsarbete (2011).

Att dessa inom diakonin utmärkande egenskaper kopplas till kvinnor återfinns även i luthersk tradition, vilket uttrycks genom hustavlans ansvarsfördelning mellan könen och den kvinnliga underordning som ingår i denna. I detta ramverk är tanken om idealkvinnan som omvårdande och moderlig central. Detta tyder på att hustavlans, som tidigare i uppsatsen omnämnts som mindre aktuell i luthersk identitet idag, fortfarande kan uppfattas som verksam i Svenska kyrkan genom utformningen av diakonatets ideal. Därtill spelar även diakonins historia en roll i skapandet av diakonatet som ett könat ämbete. Redan under diakonins inträde i Sverige under 1800-talet förstods diakoni som ett uppdrag särskilt tillägnat kvinnor, då det var diakonissorna och deras moderhus som stod för det diakonala arbetet. Diakonats ideal utgör ett exempel på hur långdragna och svårförändrade de performativa könsuttrycken är, då de utmärkande egenskaper som var gällande under diakonatets inträde i Svenska kyrkan påverkar dess verksamheter och individer än idag.

Detta könande av diakonatet är en bidragande faktor till att även diakonin i stort, det vill säga alla kristnas gemensamma kallelse till ett diakonalt liv, riskerar att förstås som kvinnligt kodat. Fastän diakonämbetet och diakoni inte bör förstås som samma sak presenterar biskopsbrevens en diakonisyn där de är tätt sammanflätade. Om de ytterst ansvariga för det diakonala arbetet i stor utsträckning är kvinnor och om deras arbete förstås i termer av moderliga och traditionellt sett kvinnliga egenskaper kommer detta troligen komma till uttryck även i den allmänna diakonin. I queerteologiska termer kan man tänka att diakonin ger uttryck för och upprätthåller en performativ kvinnlighet. Kvinnliga, vårdande egenskaper premieras i diskursen kring diakoni, varför det går att se det som att diakonin fostrar dess subjekt in i en självförståelse som överensstämmer med dessa. Utifrån att granska dessa strukturer blir det tydligt att diakonin inte endast är ett uttryck för samhällets maktstrukturer, utan i sig själv utgör ett maktcentrum som i sin tur påverkar subjekt både inom och utanför Svenska kyrkans verksamheter.

Ur denna kritik följer inte en önskan om en att föra in ett traditionellt manligt perspektiv i diakonin och diakonatet för att balansera upp det kvinnliga. Detta skulle endast skapa nya begränsningar i förståelsen för diakoni samt fortsätta förstärka könandet av diakonatet och

diakonin. Därtill utgår tanken från att det skulle finnas något essentialistiskt manligt och kvinnligt, vilket ett queert perspektiv på identitetsskapande och könsuttryck dementerar. Snarare finns en strävan efter att dekonstruera dikotomin som manligt och kvinnligt utgör och som kommer till uttryck i diakonisynten, det vill säga ifrågasätta den binära förståelsen för kön och könsuttryck samt den maktobalans som följer ur denna. Detta skulle kunna leda till ett könsneutralt, inkluderande diakonat där individens egenskaper tas tillvara på, i stället för en exkluderande ämbetsutformning som premierar kvinnor och feminitet. Ett inkluderande diakonat skulle därtill kunna leda till att fler kristna känner sig representerade i Svenska kyrkans sociala arbete, och skulle på så vis uppmuntra en mångfald av människor att agera på den kristna kallelsen till ett diakonalt liv. Detta går att förstå som det Edgardh (2012) kallar för diakonin med ett mänskligt ansikte.

Hur man praktiskt kan gå till väga för att lösa problemet med könandet av Svenska kyrkans diakoni är en komplicerad fråga då det innebär en konstruktiv granskning av en mängd intra-agerande maktstrukturer och diskurser som görs gällande i diakonin. Detta arbete ryms inte i uppsatsen, men det är intressant att skrapa på ytan på dessa maktstrukturers ömsesidiga påverkansförhållanden. Uppdelningen mellan män och kvinnor bärs upp av att dikotoma egenskaper tillskrivs respektive könskategori. På så vis definieras en kvinna utifrån vad en man inte är, och vice versa. Ur detta följer en binär förståelse för kön där en rad egenskaper tillskrivs som feminina och andra som maskulina. Kvinnlighet konnoterar traditionellt sett till handling, världslighet, kroppen och underordning, medan manlighet kopplas till intellektet, andlighet, hjärnan och överlägsenhet. Dessa förstärks av den lutherska tendensen att dela upp världen i dualiteter, samt av hustavlans ideal. Det finns fog för att hävda att ovan nämnda feminina egenskaper begränsar diakonens arbete och status. De bidrar till risken att diakonin av-teologiseras och endast utformas som en icke-intellektuell reaktion på omvärldens behov.

Därtill har dessa strukturer även följder för diakonins relation till andra uppdrag inom Svenska kyrkan. Prästerskapet, som har en historia av att utgöras av uteslutande män, förstås liksom en traditionell syn på manlighet i termer av andlighet och intellekt. Diakonaten å sin sida, som utgöras av övervägande kvinnor och består av kvinnliga egenskaper, ska inte förkunna, endast agera. Baserat på detta framträder en dikotom förståelse för relationen mellan prästerskapet och diakonaten. Synen på präst och diakon innehåller även en maktaspekt, där prästämbetet tycks inneha en maktposition i relation till diakonaten. Denna maktobalans har sin grund i en mängd strukturer. Att diakonin ger uttryck för underordnade kvinnoegenskaper och prästämbetet förstås utifrån överordnade manliga egenskaper är en

bidragande faktor. Även de diskurser som återfinns i luthersk identitet bidrar till förstärkandet av prästämbetets maktposition då luthersk tradition har värderat förkunnandet av ordet högt, vilket lett till att den lutherska ämbetsförståelsen har fokuserat på predikoämbetet och inte sett diakonatet som relevant. Därtill kan rent organisatoriska faktorer både ge uttryck för och förstärka den ojämna relationen mellan prästerskap och diakonat, så som att endast präster har tillträde till kyrkoherdetjänster och vissa andra ledarpositioner inom Svenska kyrkans organisation. Att det är kyrkoherden och inte diakonen i församlingen som är ytterst ansvarig för församlingens diakoni är ytterligare ett uttryck för och upprätthållare av maktbalansen mellan diakon och präst. Det kan upplevas underligt att en person med mycket lite utbildning i diakonala frågor anses bättre lämpad i ledandet av församlingens diakoni än vad en person med både en gedigen utbildning och lång arbetslivserfarenhet inom området är.

5.5 Revidering av det karitativa diakonatet

Reflektionerna ovan bjuder in till att ifrågasätta och problematisera det karitativa diakonatet. Att Svenska kyrkans diakonat förstås som renodlat karitativt kan som nämndes ovan vara en av anledningarna till att diakoni tolkas som kvinnans uppdrag. En möjlig lösning på denna problematik kan vara en ny utformning av diakonatet. En ny form innebär dock inte detsamma som ett förkastande av diakonins karitativa element. Diakonins omsorg har en stark förankring i Svenska kyrkans teologiska grund och är en viktig del av diakonatet, men att uteslutande beskriva diakonatet som karitativt tycks begränsa dess subjekt på en mängd sätt.

En ny förståelse för det svenskkyrkliga diakonatet kan se ut på många sätt. Ett första steg kan vara att utmana de maktstrukturer som begränsar diakonin. För att göra detta bör diskursen om diakonatet syfta till att relatera diakonens arbete till egenskaper och uppdrag som värderas högt i både inomkyrkliga och utomkyrkliga diskurser. Ett sätt att höja diakonatets position inom Svenska kyrkan skulle vara att möjliggöra för diakoner att tillträda fler maktpositioner inom organisationen än vad de kan idag, exempelvis tjänsten som kyrkoherde. Detta skulle även kunna leda till att diakonala frågor blir mer centrala i församlingarnas dagliga arbete, då en diakon i ledarposition skulle säkerställa ett diakonalt perspektiv.

En annan väg att gå, vilken har sin utgångspunkt i ett ifrågasättande av synen på diakonen som en agerandets kvinna utan förkunnelseuppdrag, är att lyfta den i svenskkyrkliga kretsar laddade frågan om ett liturgiskt diakonat. Ett sådant skifte i diakonatets karaktär skulle troligen innebära en lång förändringsprocess. Bland annat skulle kyrkoordningen behöva omformuleras, för att inte tala om de många protesterande röster som skulle yttras mot

omformulering av diakonens ansvar. Vissa förändringar skulle dock kunna gå att genomföra utan att nya föreskrifter behövde beslutas om. Diakoner har idag, liksom alla församlingsmedlemmar, möjlighet att förkunna under gudstjänstfirandet. Ändå berörs inte detta i biskopsbrevet. Om fler diakoner tar sig an ett förkunnande ansvar i gudstjänsten skulle detta inte endast destabilisera den rådande diakonisynen utan även ifrågasätta bilden av den traditionella kvinnorollen, samt protestera mot en begränsande och utdaterad luthersk ämbetsförståelse.

5.6 Diakonins otydliga uppgift

En stor mängd av den forskning som bedrivs inom det diakonivetenskapliga fältet syftar till att öka förståelsen för diakoni och stärka den svenskkyrkliga diakonins identitet. Att stärka diakonens identitet tycks ofta innebära att konkretisera diakonens arbete och förtydliga diakonatets roll i ämbetsstrukturen. Det ovanstående stycket som gav förslag på nya sätt att förstå och förtydliga diakonatets utformning utgick från en sådan agenda. Från olika håll kommer kritik mot att diakonens uppdrag är diffust beskrivet i *Kyrkoordning för Svenska kyrkan* (2023), vigningslöften och församlingsinstruktioner. Denna studie är inget undantag. Jag vill dock problematisera denna kritik på två sätt.

Med hjälp av en genusmedveten granskning framstår inte diakonatet fullt så otydligt som konstaterats tidigare, om än tydligheten kommer från ett annat håll än det som efterfrågats. Det har framgått ett ramverk för diakonatet som vilar på underordningsmönster kopplade till en traditionell, luthersk, könsförståelse, där uppdraget präglas av olika kvinnliga könsuttryck så som moderlighet och vårdande handlingar. Diakonins uppgift, och kanske främst diakonatets, är på många sätt att agera som en traditionell idealkvinna.

Den andra kritiken syftar till att den mångfacetterade bild av diakoni och diakonat som porträtteras i styrdokumentet inte nödvändigtvis behöver förstås som ett problem. Queerteologin pekar på att olika diskurser ibland genererar motsägande regler och normer inom ett och samma sammanhang. Om Svenska kyrkan presenterade en samlad och koherent diakonisyn skulle detta riskera att uppfattas som en idealdiakoni, vilken i verkligheten inte finns. På så vis skulle biskoparna bidra till en forma av falsk konstruerad sanning inom diskursen för diakoni. En helt sammanhängande diakonisyn med tydliga gränsdragningar och instruktioner skulle agera begränsande för diakonins sätt att uttrycka sig, och riskerar att motarbeta diakonins möjligheter. Genom att ge uttryck för en mängd diakonisyer ges

möjligheten för en mångfald av kristna att ta till sig diakonins budskap och övergripande uppdrag.

Queerteologins förståelse för att subjekts identitet skapas i relation till sin omgivning uppmanar till att diakonin bör utformas utefter den rådande kontexten. Detta medför att diakonin, från nationell nivå, tjänar på att inte ha för tydliga instruktioner. En stärkt identitet och ökat erkännande av diakonin behöver inte endast komma från tydligare riktlinjer från nationell nivå. Snarare kan det exempelvis följa ur hur motiven för diakoni presenteras. Att förstå diakonin som en grundläggande del i Svenska kyrkans självförståelse är en möjlig väg för att öka diakonins position, vilken Nordstokke (2011) poängterar i sin forskning. En sådan väg bidrar till en ökad förståelse för diakoni utan att begränsa dess utformning. Tillsammans med en fortsatt betoning på att diakonin bör utformas utifrån kontextuella behov skulle detta kunna befästa diakonins självklara plats i det kristna livet.

Ur detta följer att man kan ifrågasätta Edgardhs (2019) tes att Svenska kyrkan bör förse diakonatet med tydligare riktlinjer. Detsamma går att säga om den tidigare framförda kritiken mot Svenska kyrkans återkommande användning av metaforer i beskrivningen av diakonatet. Metaforer kan utifrån ett queerteologiskt perspektiv ha en positiv inverkan på diakonin då dessa möjliggör kontextuella och föränderliga tolkningar.

5.7 Diakonins subjekt

I vigningsordningen för diakoner står det att diakonen ska ”uppsöka, hjälpa och stödja dem som är i kroppslig och själslig nöd”. I kyrkoordningen kommer samma karitativa element igen när det står att diakonen har ett ansvar att ”göra kärlekens gärningar, särskilt mot utsatta människor”. Dessa beskrivningar väcker frågan om vad som menas med utsatt och nöd. Svaret på frågan inverkan på hur diakonins mest prioriterade subjekt förstås. Därför är det intressant att Svenska kyrkan inte förtydligar vad de menar med dessa ord. Avsaknaden av förklarande reflektioner ger indirekt uttryck för att det finns maktordningar i de ord som syftar till förtryckta och utsatta som osynliggörs i biskopsbreven.

Utsatthet kan i det diakonala sammanhanget syfta till en mängd saker, vilka går att kategorisera in i två övergripande, motsatta förståelser för utsatthet. Den ena porträtterar utsatthet och förtryck som något en viss individ eller grupp upplever, vilka bör få hjälp av de som inte ingår i denna kategori. Denna syn på förtryck ger uttryck för en dikotom tolkning av det diakonala uppdraget och hänger ihop med en diskurs som förstår diakoni utifrån ett ”vi” och ett ”dem”. Den andra förståelsen ser på utsatthet som något allmänmänskligt. Den lär att

alla är lika utsatta, men på olika sätt. Båda dessa sätt att tänka kring utsatthet finns representerade i de nationella styrdokument, men i olika stor utsträckning.

Biskopsbrevens resonemang ger explicit uttryck för den senare nämnda förståelsen för utsatthet, det vill säga att alla människor lever i utsatthet. Biskoparna varnar för att diakonala handlingar riskerar att befästa maktpositioner i samhället om man inte har denna hållning. De skriver att alla är ”tiggare på livets pilgrimsfärd”, och indikerar därmed att det lika gärna kan vara utföraren av hjälpinsatsen som behöver hjälp av mottagaren nästa gång. Att hjälpa någon som är i behov av stöd är inte detsamma som att ge uttryck för en maktposition, menar biskoparna. Till att döma av den jämförande analysen går det att finna lutherska tendenser i detta förhållningssätt. Dokumenten vill betona att alla människor har brister, vilket i luthersk kontext återfinns i synen på människan som både rättfärdigad och syndig. På grund av denna allmänmänskliga ofullkomlighet bör inte utföraren av diakonala insatser möta sin medmänniska utifrån en högre position. I resonemangen argumenterar biskoparna indirekt mot en polarisering i frågan om utsatthet. Detta riskerar att förminska uppmärksammandet av de orättvisor som vissa möter dagligen på grund av samhällets olika maktstrukturer. Att skriva att alla bildligt talat är tiggare på livets pilgrimsfärd reducerar utsattheten hos de människor som på grund av sin ekonomiska utsatthet bokstavligen behöver tigga.

Fastän Svenska kyrkans diakoni presenterar en människosyn där alla är utsatta och därmed har ett ömsesidigt ansvar för varandra är de samtidigt del av en diskurs som hävdar motsatsen. Biskopsbrevens formuleringar implicerar nämligen en dikotom syn på utsatthet. När biskoparna återkommande använder sig av uttryck som ”underifrånperspektiv” och ”vända på våra maktperspektiv” belyser och befäster de själva de strukturer de vill motarbeta. Breven gör tydligt att diskursen kring ”vi” och ”dem” i välfärdsfrågor är svår att undvika, och därtill svår att hantera på ett inkluderande men även sanningsenligt sätt. Denna underliggande dikotoma tolkning av diakonins subjekt skapar skarpa gränsdragningar mellan utförare och mottagare. Den dikotoma framställningen av utsatthet ger uttryck för spår av en oreflekterad luthersk konservativ samhällssyn, vilken grundas i den lutherska traditionens bild av familjen. Denna bygger på en idé om familjen som människans ekonomiska bas och trygghet. Utsatta människor förstås som en följd av detta som de som fallit utanför familjens gemenskap och därför behöver hjälp från annat håll, det vill säga samhällets olika hjälpinstanser.

En skarp uppdelning mellan ett vi och ett dem i frågor om utsatthet riskerar att marginaliserade människor genom mötet med Svenska kyrkans diakoni blir fråntagna sin

agens och underkastas maktstrukturer i sin identitetsförståelse. Dessutom för denna dikotoma människosyn i ett diakonala sammanhang tankarna till en problematisk idé om en kristen överlägsenhet. Svenska kyrkans lutherska arv kan verka förstärkande i denna bild, då vissa tolkningar av rättfärdiggörelsen och lagen porträtterar uppfattningen att kristna människor blir mer fulländade och får en starkare moral än andra genom rättfärdiggörelsen.

De queerteologiska redskapen pekar på att identiteten är plastisk då subjektet skapas och formas utifrån diskurser, relationer och maktstrukturer. Olika möten och subjekspositioner försätter individer i skilda, icke-bestående (makt)förhållanden till varandra. Utifrån detta går det att förstå det som att ett queert perspektiv bör tala för den subjektförståelse som Svenska kyrkan försöker presentera och som grundas i en diakonisyn som inte vill skapa ett vi och ett dem. Det finns dock problem med denna tanke då den inte tar maktstrukturernas intra-agerande egenskaper i beaktning. Det är inte endast det specifika, för stunden skapade maktförhållande som formas när Svenska kyrkan genom diakonin möter en utsatt som är aktivt i subjekten. Även andra maktstrukturer rörande frågor så som ekonomi, utbildning och kön påverkar de två parterna. Dessa strukturer är långtgående och etablerade i deras identitetsförståelse och kommer inverka på, och fortsätta vara verksamma efter, mötet. Det går heller inte, enligt ett queerkritiskt perspektiv, att komma ifrån att frågan om makt kommer göras gällande i mötet mellan hjälpare och mottagare. Biskoparna ger utifrån detta uttryck för en något naiv bild av hjälpande insatser när de hävdar att sådana möten inte behöver innehålla en maktaspekt.

Den kritik som riktats mot Svenska kyrkans syn på diakonins subjekt kommer inte med en lösning. De queera analysverktygen har dock resulterat i någon form av slutsats i diskussionen: man behöver använda begrepp som utsatt, förtryckt och marginaliserad samtidigt som man behöver undvika dem. Varje kategoriserande bestämning är problematisk i den mening att de inte bara uttrycker vår verklighetsförståelse utan även formar den och gör den stagnerad. Detta beror på att diskurser producerar och kontrollerar subjekt, och på så vis skapar en falsk sanning. Parallellt med detta behöver vi dessa ord för att kunna synliggöra den värld vi lever i och belysa de utmaningar som går att finna i denna. Annars är risken att hamna i samma fälla som Svenska kyrkans styrdokument har gjort i frågan om diakonins subjekt, nämligen att osynliggöra de som Svenska kyrkans diakoni är till för, de marginaliserade. En stor fara i diskurser om makt är att inte reflektera över ordens betydelse och kraft i sammanhanget. Även här gör Svenska kyrkan misstaget att inte utföra en självkritisk reflektion kring vilka värden de sänder ut. Det är när denna självkritiska reflektion inte sker som maktordningar reproduceras.

5.8 Sammanfattning

Med hjälp av Lowes (2009) queerteologiska redskap har den kritiska analysen undersökt dolda maktstrukturer inom Svenska kyrkans diakoni och luthersk identitet. Svenska kyrkans diakoni och luthersk identitet går att förstå som ständigt föränderliga identiteter som påverkas av en mängd maktstrukturer och diskurser aktiva både inom och utanför Svenska kyrkans kontext. Synen på identiteten som föränderlig leder till ett metodologiskt skifte i uppsatsen. Från att tidigare utgått från en konfessionell förståelse för luthersk identitet blir Ekstrands (2012) *semper reformanda* central i den kritiska analysen på grund av dess reformerande potential.

Det queerteologiska perspektivet belyser att diakonatet går att förstå som ett uttryck för och upprätthållare av en traditionell, lutherskt motiverad kvinnoroll – det vill säga en performativ femininitet. Utifrån detta går det att konstatera att diakonatets roll inte är fullt så otydlig som tidigare konstaterats. Diakonins, och kanske främst diakonatets, uppgift är att agera som en traditionell idealkvinna. Baserat på tanken att diakonin ger uttryck för ett kvinnoideal och den konstaterade kopplingen mellan prästerskapet och manligt kodade egenskaper går det att utläsa en maktobalans mellan diakoner och präster. Genom att revidera det karitativa diakonatet skulle denna maktobalans kunna destabiliseras. Slutligen konstaterar analysen att Svenska kyrkans diakonisyn visar prov på motsägande förståelser för utsatthet; en explicit framställning där utsatthet ses som något allmänmänskligt, samt en implicit där utsatta utgörs av ”de andra”, vilka Svenska kyrkan hjälper genom diakonala sina insatser.

Återkommande i analysen görs det gällande att Svenska kyrkan brister i sin reflektion över de maktstrukturer och diskurser som är aktuella för den svenskkyrkliga diakonin. Biskoparna osynliggör därmed Svenska kyrkans roll i skapandet och upprätthållandet av maktstrukturer. Detta fastän diakonin har till uppgift att uppmärksamma maktstrukturer i samhället. På så vis går Svenska kyrkan miste om viktiga dimensioner i det diakonala uppdraget.

Luthersk identitet skulle kunna utgöra ett progressivt redskap i en inomkyrklig granskning av dolda maktstrukturer och förståelsen för Svenska kyrkans roll i samhället, inte minst på grund av dess reformerande karaktär. Utifrån vissa tolkningar kan de berörda lutherska lärorna motivera Svenska kyrkan till att bli en aktiv, särartad, aktör i välfärdssamhället. Detta kommer dock med priset att riskera en problematisk syn på kristen moral som överlägsen annan.

6. Sammanfattning

Denna uppsats har haft som syfte att analysera hur Svenska kyrkans förståelse för det diakonala uppdraget, som det framträder från nationell nivå, relaterar till luthersk identitet, för att sedan kritiskt och konstruktivt granska relationen med hjälp av queerteologiska redskap.

Baserat på en konfessionell identitetsförståelse har luthersk identitet presenterats med hjälp av den teologihistoriska metoden teorigestaltning. Genom en innehållslig idéanalys har det undersökts hur Svenska kyrkans diakonisyn porträtteras i fyra nationella styrdokument. Den svenskkyrkliga diakonens roll beskrivs som ett karitativt ledar-och omsorgsuppdrag i och för församlingen med särskilt fokus på extra utsatta. I dokumenten framgår att alla kristna bär på ett diakonalt ansvar, då alla kristna är kallade att tjäna varandra. Svenska kyrkans diakonala uppdrag kommer till uttryck i bland annat karitativa insatser, politiska ställningstaganden, uppmärksammandet av ojämlika strukturer och tillvaratagandet av människors förmågor. Svenska kyrkan bör enligt dokumenten ha en aktiv, specifikt kristen roll i samhället. Svenska kyrkan ger uttryck för olika diakonisyner grundade i ett antal främst teologiska perspektiv, varav luthersk tradition utgör ett.

En komparativ diskussion har redogjort för hur Svenska kyrkans diakonisyn relaterar till luthersk identitet. En stor del av diakonisyner är kompatibel med luthersk identitet. Samtidigt råder vissa motsättningar dem emellan. Luthersk rättfärdiggörelselära och dess relation goda gärningar återfinns i Svenska kyrkans diakonisyn. I försöket att placera den svenskkyrkliga diakonin i den lutherska uppdelningen mellan lag och evangelium har det konstaterats att mest kopplingar till diakoni finns i lagen. Om Svenska kyrkan önskar förstå sina diakonala insatser i samhället som grundade i något specifikt kristet finns mest potential i lagens andra och tredje bruk. Lagens första bruk bär på mycket potential i berättigande av diakonin, men i denna återfinns inte någon särskild kristen prägel.

Tvåregementsläran går att tolka som att Svenska kyrkan bör protestera mot världsliga makthavare om de agerar motstridigt mot kristna värderingar. Styrdokumentet delar denna hållning. Luthersk identitet och Svenska kyrkans diakonisyn ger uttryck för att Svenska kyrkan kan utgöra en särart jämfört med andra aktörer i samhället. Detta stöds av queerteologins sökande efter det queeras möjligheter. Denna uppfattning hjälper motivera Svenska kyrkans diakoni, men riskerar att skapa bilden av en kristen moralisk överhet, vilket bland annat kan försvåra samarbeten med andra välfärdsaktörer.

En queerteologisk granskning har belyst några av de maktstrukturer och diskurser som är aktuella inom det undersökta området och har hjälpt dekonstruera och ifrågasätta dessa. Svenska kyrkans diakoni och luthersk identitet går att förstå som ständigt föränderliga identiteter som påverkas av maktstrukturer och diskurser aktiva både inom och utanför Svenska kyrkans kontext. Det har konstaterats att diakonatet går att förstå som ett uttryck för och upprätthållare av en traditionell, lutherskt motiverad kvinnoroll – det vill säga en performativ femininitet. Baserat på tanken att diakonin ger uttryck för ett kvinnoideal och den konstaterade kopplingen mellan prästerskapet och manligt kodade egenskaper går det att utläsa en maktobalans mellan diakoner och präster. Genom att revidera det karitativa diakonatet skulle denna maktobalans kunna destabiliseras. Därtill har de queerteologiska elementen pekat på att Svenska kyrkans diakonisyn visar prov på motsägande förståelser för utsatthet; en explicit framställning där utsatthet ses som något allmänmänskligt, samt en implicit där utsatta utgörs av ”de andra”, vilka Svenska kyrkan hjälper genom diakonala sina insatser. På det viset går de emot de egna, av rättfärdiggörelseläran motiverade, förståelse för diakonins främsta subjekt.

Arbetet har gjort uttryck för att Svenska kyrkan brister i sin reflektion kring de maktstrukturer och diskurser som är aktuella för den svenskkyrkliga diakonin. På så vis går Svenska kyrkan miste om viktiga dimensioner i det diakonala uppdraget. Luthersk identitet skulle kunna utgöra ett progressivt redskap i en inomkyrklig granskning av dolda maktstrukturer och förståelsen för Svenska kyrkans roll i samhället, inte minst på grund av dess reformerande karaktär. Utifrån vissa tolkningar kan de berörda lutherska lärorerna motivera Svenska kyrkan till att bli en aktiv, särartad, aktör i välfärdssamhället.

7. Vidare studier

Uppsatsen har till att döma av sammanfattningen resulterat i en stor mängd resultat. Samtidigt kvarstår frågetecken efter arbetets genomförande. Ett sådant är vilka fler konstruktiva bidrag de queerteologiska redskapen kan komma med i diskussionen kring Svenska kyrkans diakonisyn och dess relation till luthersk identitet. Arbetet har endast gett en antydning till på vilket sätt ett queerperspektiv kan omtolka och dekonstruera förståelsen för diakoni och luthersk identitet.

Fastän uppsatsen utgår från textmaterial har dess diskussioner intressanta implikationer för diakonins praktik. Studien är ett bidrag i sökandet efter en ökad förståelse för dagens diakoni, Svenska kyrkans roll som välfärdsutövare samt diakonens uppdrag. Dess slutsatser kan förhoppningsvis utgöra delar i arbetet med att svara på hur diakonin bör förstås i dagens samhälle, både sett till vilka praktiker som bör ingå i utförandet av det diakonala uppdraget och vilka teologiska och kontextuella motiv till diakoni som går att finna.

Det finns stora möjligheter inom diakoniforskningen då många frågor och problemområden ännu inte har forskats på. En mängd potentiella framtida forskningsprojekt har aktualiserats under arbetets gång. Ett sådant är att genomföra en liknande undersökning men med en annan förståelse för luthersk identitet, antingen genom att genomgående använda en annan identitetsförståelse eller utgå från andra läror inom luthersk tradition. Svenska kyrkans diakonisyn är ett annat ämne som skulle vara intressant att undersöka djupare. Jag vill uppmana till fortsatt forskning kring de frågor som har diskuterats i uppsatsen, samt besläktade frågor som jag själv inte fått syn på. Det finns intressanta resultat att finna inom området, inte minst i sökandet efter diakonala motiv i lagens bruk, tanken på diakoni som performativ kvinnlighet och Svenska kyrkans syn på utsatthet.

Referenslista

- Ambjörnsson, F. (2006). *Vad är queer?* Natur och kultur.
- Butler, J. (2006). *Gender trouble: feminism and the subversion of identity*. Routledge classics.
- Butler, J., Tiina Rosenberg. (2005). *Könet brinner!/: texter i urval av Tiina Rosenberg*. (K. Lindeqvist. Övers). Natur och kultur.
- Bäckström, A., Davie, G., Edgardh, N., & Pettersson, P. (2010). *Welfare and Religion in the 21st Century Europe: Volume 1. Configuring the Connection*. Taylor & Francis Group.
- Bäckström, A., Davie, G., Edgardh, N., & Pettersson, P. (2011). *Welfare and Religion in 21st Century Europe: Volume 2. Gendred, Religious and Social Change*. Taylor & Francis Group.
- Cheng, P. S. (2011). *Radical love: an introduction to queer theology*. Seabury Books.
- Christiansson Drake, E. (2022). Diakonitet – en vinningstjänst i Svenska kyrkan. I E. Christiansson Drake, M. Hansson, S. Linde (Red.), *Diakoni: reflektion och praktik*. Verbum.
- Christiansson, E. (2006). *Kyrklig och social reform: motiveringar till diakoni 1845–1965*. Artos.
- Department for Theology and Public Witness, The Lutheran World Federation (2016). *Kyrkan i det offentliga rummet: ett studiedokument av Lutherska världsförbundet*. (Forsberg Svensson, Övers). Lutherska världsförbundet.
- Dietrich, S., Jorgensen, K., Karsrud Korslien, K., & Nordstokke, K. (Red.). (2014). *Diakonia as Christian Social Practice: An Introduction*. Regnum Studies in Mission.
- Dietrich, S., Jorgensen, K., Karsrud Korslien, K., & Nordstokke, K. (Red.). (2016). *Diakonia in a Gender Perspective*. Regnum Books International.
- Dietrich, S., Jorgensen, K., Karsrud Korslien, K., & Nordstokke, K. (Red.). (2019). *The Diaconal Church*. Regnum Books International.
- Edgardh, N. (2019). *Diakonins kyrka: teologi, kön och omsorgens utmattning*. Verbum.
- Ekstrand, T. (2007). Luthers teologi idag. I Martinsson, M (Red.), *Religion och existens: årsskrift för Teologiska föreningen i Uppsala*. (s. 35–47). Teologiska föreningen.
- Ekstrand, T. (2009). Evangelie-luthersk teologi på 2000-talet. I Hjalmarsson, E. (Red), *Nya möjligheter: Svenska kyrkans sociala roll i 2000-talets Sverige*. (s. 18–39). Svenska kyrkan.
- Ekstrand, T. (2012). The Construction of Lutheran Identity in Church of Sweden. I A. L. Eriksson, G. Gunner, N. Blåder. (Red), *Exploring a Heritage: Evangelical Lutheran Churches in the North* (s. 249–264). Pickwick publications.

- Ekstrand, T. (2018). Att tänka med det förflutna. I M. Stenmark, U. Zackariasson, K. Johannesson & F. Jonbäck, Francis (Red.), *Filosofiska metoder i praktiken* (s. 85–101). Acta Universitatis Upsaliensis.
- Eriksson, A. L. (2012). *Att predika en tradition: om tro och teologisk literacy*. Arcus.
- Eriksson, A. L., Gunner, G., & Blåder, N. (Red.). (2012). *Exploring a Heritage: Evangelical Lutheran Churches in the North*. Pickwick publications.
- Fagermoen, T. (2019) ”The Distinctiveness of Diaconia and the Post-Secular Condition: Gustav Wingren revisited”. *Diaconia* (9)2, 114–137.
<https://doi.org/10.13109/diac.2018.9.2.1144>
- Foucault, M. (2008). *Diskursernas kamp*. (T. Götselius & U. Olsson, Övers.). Symposion.
- Gerle, E. (Red.). (2008). *Luther som utmaning – Om frihet och ansvar*. Verbum.
- Grenholm, C. H. (2014). *Tro, moral och uddlös politik: om luthersk etik*. Verbum.
- Grenholm, C. H., & Gunner, G. (2014). (Red). *Lutheran Identity and Political Theology*. Pickwick Publications.
- Gordon, J. A. (2022). The Diaconal Church: Anglican and Lutheran Perspectives. *Consensus*: 43(1), 1–2.
- Gunnes, G. (2018). Towards a Queer Sister-Folk Church? Reimaginings in Lutheran Scandinavian Folk Church. *Ecclesial Practices*, 5(1), 91–106.
doi: <https://doi.org/10.1163/22144471-00501006>
- Hammar, I. (1996). Den problematiska offentligheten: Filantropi, kvinnokall och emancipation. *Scandia*. 62(2), 269–329.
- Hammar, I. (1998). Den svårerövrade offentligheten. Kön och religion i emancipationsprocessen. *Tidskrift för genusvetenskap*. 19(2), 16–28.
- Hansson, M. J., & Blennberger, E. (Red). (2019). *Diakoni: tolkning, historik, praktik*. Verbum.
- Kahl, S. (2005). The Religious Roots of Modern Poverty Policy: Catholic, Lutheran, and Reformed Protestant Traditions Compared. *European Journal of Sociology*. 46(1), 91–126.
- Kyrkoordning för Svenska kyrkan* (2023).
- Latvus, K. (2008) The Paradigm Challenged A New Analysis of the Origin of Diakonia. *Studia Theologica*, 62(2), 142–157, <https://doi-org.ezproxy.its.uu.se/10.1080/00393380802559816>

- Lowe, M.E. (2009), Gay, Lesbian, and Queer Theologies: Origins, Contributions, and Challenges. *Dialog*, 48(1), 49-61. <https://doi.org/10.1111/j.1540-6385.2009.00430.x>
- Luther, M. (1917). *Om en kristens människas frihet: jämte ett sändebrev till påven Leo X*. J. A. Lindblads förlag.
- Luther, M., & Brandt, W. I. (1962). *Luther's works. 45, The Christian in society, 2*. Fortress.
- Luther, M., Aurelius, C. A., & Brandby-Cöster, M. (2011). *Luthers lilla katekes*. Trossamfundet Svenska kyrkan.
- Martinson, M. (2017). Lutheran Secularism as a Challenge for Constructive Theology: A Swedish Perspective, a Foucauldian Proposal. *Dialog*, 56(3), 233–243. <https://doi-org.ezproxy.its.uu.se/10.1111/dial.12334>
- Nahnfeldt, C. (2006). *Kallelse och kön: Schabloner i läsning av Matteusevangeliets berättelser* [Doktorsavhandling, Karlstad universitet].
- Nahnfeldt, C. (2016). *Luthersk kallelse: handlingskraft och barmhärtighet*.
- Nordstokke, K. (2011). *Liberating Diaconia*. Tapir akademiskt forlag.
- Parenmalm, P. (2001). Diakonala perspektiv hos Martin Luther. I T. Ekstrand (Red.), *Diakoni och samhälle*. (s. 99–113). Diakonivetenskapliga institutet, Diakonistiftelsen Samariterhemmet.
- Parenmalm, P. (2002). Arvet efter Luther. I A. L. Eriksson (Red.). *Var kan vi finna en nådig Gud?: Om könsordning i kyrka och teologi*. (s. 49–62). Uppsala universitet, Tryck och Medier.
- Schneider, L. C & Roncolato, C. (2012) Queer Theologies. *Religion Compass*. 6(1), 1–13 <https://doi.org/10.1111/j.1749-8171.2011.00315.x>
- Stjerna, K. (2021). *Lutheran Theology: a grammar of faith*. T. T. Clark Ltd.
- Streufert, M. J. (Red). (2010). *Transformative Lutheran Theologies: Feminist, Womanist, and Mujerista Perspectives*. Fortress Press.
- Svenska kyrkan (1988). *Den svenska kyrkohandboken Del II*. Verbum.
- Svenska kyrkan (2014). *Kallad till diakon och präst i Svenska kyrkan: Biskopsmötet 2014*.
- Svenska kyrkan (2015). *Ett biskopsbrev om diakoni: Biskopsmötet 2015*.